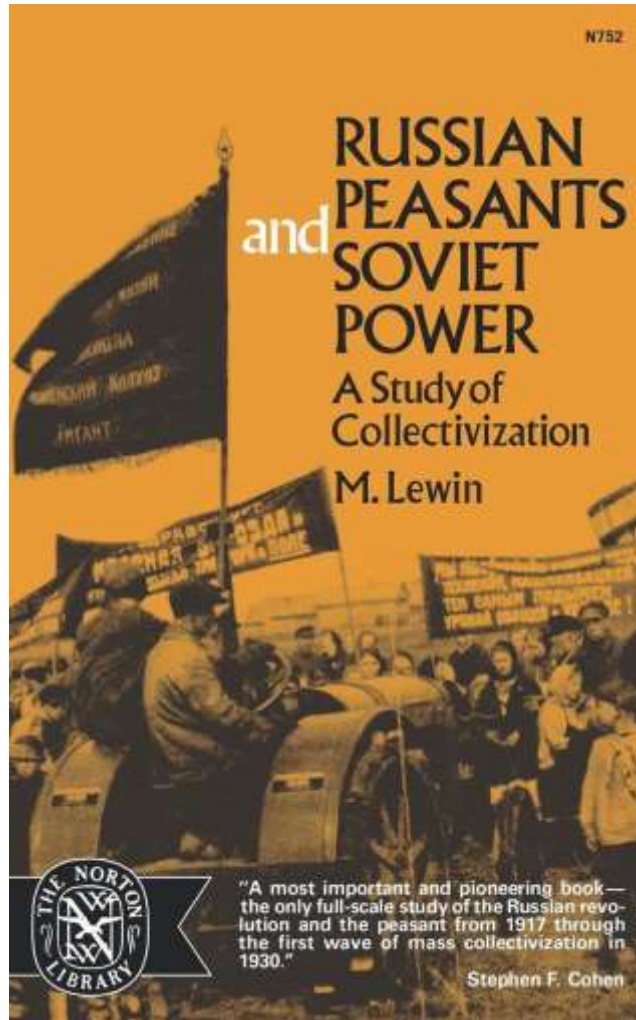

Moshé Lewin

Bönderna och sovjetmakten: 1928-1930

En studie av kollektiviseringen i Sovjetunionen

Franska originalets titel: *La Paysannerie et le pouvoir soviétique: 1928-1930* (1966). Svenska översättningen utgår från engelska upplagan: *Russian Peasants and Soviet Power* (1968).

Den polskfödde Moshé Lewins arbete om kollektiviseringen i Sovjetunionen är ett standardverk som seriösa forskare och specialister på Sovjetunionen brukar luta sig emot och hänvisa till. Det gäller såväl marxister som icke-marxister: Charles Bettelheim, Loren Goldner, Alec Nove och Nicolas Werth, för att bara nämna några. Lewin, som talade flytande ryska, hade också stor prestige bland historiker i Ryssland.

Mer om bokens författare: Se [Från Röda armén till arkiven](#) av Lennart Samuelson och [Moshe Lewin död](#) av Björn-Erik Rosin.

Om översättningen

Lewin använder ofta ryska begrepp. Vi har för det mesta valt att bibehålla dem. Många av termerna förklaras i en lista allra sist, men ibland även i själva texten.

Lewin refererar ofta till ryska källor. Bl a gäller detta Stalins arbeten. När det finns svenska eller engelskspråkiga översättningar så har vi i många fall kompletterat källhänvisningarna med dem (detta gäller bl a Stalins *Works*, som finns i sin helhet på webbplatsen marxists.org).

Innehåll

Författarens förord.....	1
Introduktion.....	5
Del 1. Regimen och bönderna i slutet av NEP-perioden.....	7
1. Bondesamhällets kännetecken.....	7
2. Problemet med klasskiktningen bland bönderna.....	21
3. Problemet med klasskiktningen bland bönderna (forts).....	37
Källor.....	48
Termer	50

De kapitel som återges här har alla översatts av Arne Nilsson.

Martin F har utfört redigering, bearbetat noter m m, samt sammanställt källor och termer.

Vi planerar att under hösten publicera hela boken (totalt 17 kapitel + Slutsatser), genom att lägga till 2-4 kapitel åt gången.

OBS kapitel 6 (*Partiet och det "förbannade" problemet*) har tidigare publicerats separat, se [Bönderna och sovjetmakten kap. 6](#) (där börjar kapitlet på sida 6). Där finns också på slutet lästips på andra arbeten som har Moshé Lewin som upphovsman.

I samband med att vi kompletterar svenska översättningen med kapitlen 4 och 5, kommer kapitel 6 att tillfogas de övriga.

Författarens förord

I följande arbete har vårt syfte varit att studera åren 1928 och 1929, en särskilt betydelsefull period i den sovjetiska historien, som gav upphov till den spektakulära vändningen inom sovjetisk politik, som ofta kallas den ”andra revolutionen”. Ett enormt steg framåt för industrialiseringen i kombination med en omfattande kollektivisering av bönderna – i sig en händelse utan historiskt motstycke – detta var de två huvudfaktorer som bidrog till en radikal förändring av strukturer, som i sin tur skapade den politiska och sociala regim som vi idag ser i Sovjetunionen. Trots dess stora betydelse har hittills relativt lite forskning bedrivits avseende denna period. I väst har ett antal värdefulla undersökningar gjorts när det gäller industrialiseringen och i synnerhet den första femårsplanen, men det har ännu inte gjorts någon seriös analys av kollektiviseringen. Det som ägde rum under de åren var en revolutionerande omvälvning av strukturerna i ett bondesamhälle med cirka 25 miljoner hushåll, beslutad och genomförd av regeringen. En bedrift som ingen regim någonsin har drömt om att försöka sig på. Ändå är det sant att det än idag är en av dessa händelser, eller historiska processer, som det pratats mycket om, men som är relativt litet kända.

Under perioden 1958 till 1965, och särskilt under sextiotalet, erkände sovjetiska historiker att de uppriktigt sagt visste väldigt lite om den ”stora vändningen”, och detta erkännande från deras sida har gett oss en serie studier, baserade på material som hämtats från arkiven. Olyckligtvis verkar det, vid den tidpunkt då vi skriver denna bok, som om detta lovande återupplivande av intresset bland sovjetiska forskare kring den postrevolutionära historien och i synnerhet kring den senaste historien om jordbruket, har dämpats av skäl som är förknippade med den sovjetiska inrikespolitiken. Vi kan bara hoppas att detta bakslag kommer att visa sig vara tillfälligt.

Föreliggande arbete utgör första delen av ett längre projekt, som är avsett att omfatta en studie av Sovjetunionens sociala historia fram till år 1934, vilket enligt vår uppfattning är en av de viktigaste bestämmande perioderna i sovjetsamhällets utveckling. Det vi ämnar undersöka i det nuvarande sammanhanget är intervallet mellan ”spannmålskrisen” vintern 1927-8, som inledde den allmänna krisen för NEP, och början av den intensiva, hänsynslösa och i stor skala genomförda kollektiviseringen under vintern 1929-30. Under denna kritiska period måste partiledningen, med Stalin i spetsen, till varje pris hitta en ny politik som skulle rädda landet från det dödläge som landet befann sig i. Det var detta desperata och dramatiska sökande efter en lösning som slutligen skulle leda Stalin, när han en gång för alla hade avvärjat sina bucharinska rivaler, till ”personkulten”.

För en bättre förståelse av NEP-krisen som gav upphov till förändringen i politiken, har vi tyckt att det är lämpligt att börja med åren 1925-7, särskilt för att få ett adekvat perspektiv på studien av bondesamhället innan kollektiviseringen. Denna period diskuteras i bokens första och inledande del.

Efter att ha visat manuskriptet för ett antal vänner och kollegor, blev jag medveten om att läsarnas uppmärksamhet särskilt hade inriktats mot kontroversen mellan stalinisterna och bucharinisterna, även om detta endast upptar ett av kapitlen i boken. Några av de som läste mitt arbete under utarbetandet gick till och med så långt som att hävda att jag måste ha ”bucharinska” sympatier. Därför lägger jag till några kommentarer om denna specifika aspekt av ämnet.

Jag både förstår och delar det intresse som har väckts av kampen med högern och har mina egna åsikter om de skeenden där huvudpersonerna deltar. Jag har inte heller gjort någon hemlighet om mina personliga fördomar eller preferenser, vilket framgår ganska tydligt av olika kommentarer som jag har gjort och i vissa fall också från den allmänna tonen i själva

framställningen. Men jag utgår från att den del av framställningen där mina personliga åsikter spelat in inte har gått längre än så. Mitt huvudsakliga intresse har varit att utföra vad som enligt min mening är det primära syftet med historiskt forskningsarbete. Jag har strävat efter att förstå den breda allmänna rörelsen i den aktuella historiska processen, och att steg för steg spåra utvecklingen av den sociala kris som drev fram en vist agerande från de berörda individerna. För att få en tydligare förståelse av de motstridiga tendenser som delade partiet har jag först analyserat de stora motsättningarna som fanns i systemet, särskilt det komplexa i förhållandet mellan sovjetregimen och bönderna. När situationens väsentliga fakta på detta sätt har tydliggjorts på ett säkert sätt är det sedan möjligt att gå vidare till en bedömning av de personer och program som är inblandade i denna konfrontation, utan att det finns någon risk för att bilden kommer att förvrängas av otillbörlig påverkan av författarens personliga fördomar.

På grundval av det här presenterade materialet har några av mina läsare dragit slutsatsen (som jag inte delar) att den lösning som Stalin föreslog och antog i själva verket var den enda möjliga lösningen. Jag tyckte att denna reaktion var mycket uppmuntrande, ty jag hade verkligen bemödat mig om att inte glömma det faktum att vi i detta arbete har att göra med Stalin 1928 när han fortfarande prövande formulerade sin politik och inte hade någon aning om vart det skulle leda honom.

Å andra sidan har jag, även om jag kanske har beskrivit Bucharin i ett något sympatiskt ljus, inte gjort några försök att dölja hans brister, hans brist på karaktär, hans svaghet som politiker, ett hysteriskt drag i hans psykologiska framtoning och ett antal andra brister. Sammantaget kan detta knappast beskrivas som ett idealiserat porträtt av mannen. Faktum kvarstår att den uppsättning idéer som han framförde under kampen mot Stalin och som han kraftfullt försvarade, om än till slut utan framgång, är värd både uppmärksamhet och respekt.

Det är i första hand viktigt att understryka skillnaden mellan Bucharins åsikter vid NEP-tiden, när han som främste talesman för majoriteten, gick med Stalin i kriget mot vänstern, och de åsikter som han senare framfördes vid sin egen kamp mot Stalin 1928-9.

I debatterna under 20-talet var det Preobrazjenskij, vänsterns ekonomiska talesman, som framförde de mest exakta och de mest logiska långsiktiga teorierna. I flera viktiga avseenden var Bucharins teorier endast giltiga på kort sikt. Han tillät sig att i för hög grad bli påverkad av de framgångsrika åtgärder som regeringen hade vidtagit för att övervinna "saxkrisen" 1923-4. Detta använde han som argument mot Preobrazjenskij's teorier som helhet. Bucharins åsikter gav teoretiskt stöd för de nya åtgärder som infördes 1925, vilket till synes gav NEP fortsatt livsluft i ytterligare tre år. Men man behöver bara fundera över de gratulationer som Bucharin och Stalin så helhjärtat skänkte varandra mot slutet av 1927, när en allvarlig kris redan byggdes upp, för att inse att de åsikter som majoritetsledarna hade vid den tiden inte var helt fria från illusioner, medan de som uttrycktes av Preobrazjenskij ibland innehöll delar av den profetiska sanningen. Vi har beskrivit kontroverserna från dessa år i bokens första del. När den kris som Preobrazjenskij så klart hade förutsett slutligen inträffade, skulle de förändrade omständigheterna åstadkomma en plötslig och dramatisk förändring av de teoretiska ställningstagandena och den politiska inriktningen hos de olika tendenserna inom partiet. Bucharin gick abrupt i opposition mot Stalin och fortsatte att försvara ett antal av sina "klassiska" teorier och framförde andra som tillförde ytterligare stöd till Bucharins allmänna doktrin.

Stalin anammade för sin del ett antal idéer från den trotskistiska katekesen, särskilt "industrialisering" och att bedöma vilka faror som regimen kunde bli offer för i klasstermer. Men hans avsikt var att genomföra sin politik helt enligt sitt eget förstånd.

I allt detta såg vänstern en bekräftelse på sina egna teorier och därmed föll vänstern samman, när dess olika ledare övergav Trotskij och samlades runt Stalin för att stödja honom mot bucharinisterna.

Vid denna tidpunkt kom Bucharin, inte alltid medveten om att han gjorde det, att acceptera vissa idéer som han tidigare hade kritiserat vänstern för. Han övergav nu sina tidigare åsikter om att varucirkulationen var den primära källan till ackumulering. Han erkände behovet av att utvinna en allt större mängd resurser från bondesektorn för att tillgodose industrins behov och accepterade förslaget att industrialiseringen måste gå framåt, inte ”i snigeltakt” utan mycket snabbare. Men mest betydelsefullt var hans stöd för vänsteruppfattningen beträffande partiets interna organisation, en fråga där han tidigare hade framfört de mest demagogiska argumenten mot vänstern. Just i det ögonblick då många inom vänsteroppositionen lämnade fängelserna för att ansluta sig till Stalin för att kväsa högern fick Bucharin en plötslig uppenbarelse avseende Stalins sanna natur som fick honom att ansluta sig till det som hade varit vänsterns huvudfråga; nämligen behovet av att demokratisera partiet.

När man ser tillbaka kan man nu se situationen i all dess absurditet. Å ena sidan Bucharin, som förskräcktes av Stalin, som han nu såg som en ”farlig trotskist”, samtidigt som han anslöt sig till vad som i själva verket var huvudpunkterna i Trotskij's plattform, dvs. ökad industrialiseringstakt, ett tyglande av kulakernas verksamhet (givetvis inte en likvidering av NEP eller av kulakerna) och framför allt en uppmaning till att demokratisera partiet. Å andra sidan Trotskij's anhängare, som samlades runt Stalin i ett försök att försvara socialismen mot ”kulakernas förkämpar” Bucharin, Rykov och Tomskij, som de hatade.

Det skulle inte dröja länge innan högerns företrädare insåg att Stalin inte var någon ”trotskistisk fara” utan något mycket värre, medan vänstern skulle upptäcka att det program som antogs av Stalin allt mindre började se ut som deras eget. De gamla distinktionerna mellan ”Vänster” och ”Höger” var nu föråldrade. Vid denna tid var det för sent att inse detta. Bucharinisterna gjorde redan ”självkritik” och förklarade att de anslöt sig till den officiella linjen.

Enligt vår åsikt var ett kraftigt verkande inslag i detta drama av personliga konflikter, eller snarare denna ”tragedi av fel”, det faktum att högerns och vänsterns huvudpersoner, särskilt när det gällde ekonomiska frågor, trodde att deras respektive teorier motsade varandra medan de i verkligheten kompletterade varandra och hade gjort det även under de pågående debatterna på tjugotalet. En bättre förståelse för Bucharins ”bondevänliga” attityd skulle ha gjort det möjligt för vänstern att lämna ett mer värdefullt teoretiskt bidrag på detta område. På samma sätt skulle Bucharins idéer ha gynnats av att närmare ha uppmärksammat frågan om industrialiseringen. I det rådande läget var det Preobrazjenskij hade att säga i detta sammanhang av mycket större betydelse. Om de som anslöt sig till teorin om ”ursprunglig socialistisk ackumulation” hade haft möjlighet att uttrycka sin allmänna teori i form av ett konkret ekonomiskt program skulle de ha hittat en plats för Bucharins favoritargument om marknads-mekanismens betydelse, respekt för bönderna och betydelsen av samarbete.

Som vi vet var kravet på demokratisering av partiet ett mål som alla huvudpersonerna hade formulerat, men de hade gjort det vid olika tidpunkter. Först hade de motsatt sig den fraktion som vid en tidigare tidpunkt hade lyft upp frågan om partidemokrati. Detta är fraktions-kampens logik, eller eventuellt dess irrationalitet, då det uppstod en situation där olika fraktioner kämpade mot varandra om olika delar av det som idag tydligt framstår som ett enda program.

I början av 1929 verkade det som om Bucharin, ledaren för den sista allvarliga oppositionen mot Stalin, äntligen hade nått den punkt då det var möjligt att förena dessa ömsesidigt motstridiga element, men vid denna tid var det för sent för honom att göra sin röst hörd. Hans

segrande motståndares åsikter skulle komma att dominera oavsett om de var giltiga ur en vetenskaplig eller någon annan synvinkel. Från denna tidpunkt hamnar diskussionen om förtjänsterna med Bucharins program och om de konsekvenser hans politik kunde ha medfört om de inte hade förkastats, inte längre inom ramen för en strikt historisk forskning, även om det naturligtvis fortsätter att utgöra grund för fruktbara spekulationer. Trots allt finns det nu en eller två korta påpekande som bör göras för att förtydliga vissa omständigheter.

Diskussionen om Stalins, Trotskijs och Bucharins respektive roller, eller diskussioner av liknande slag som kommer att uppstå inom ramen för nästan all historisk forskning, påverkar historikern att inta någon av ett antal karakteristiska ståndpunkter. Vissa forskare, som är olyckliga över den vändning som händelserna faktiskt har tagit, inlåter sig på spekulationer om vad som skulle ha hänt och att utarbeta teorier om historiens förlopp om till exempel en annan politik hade antagits eller andra individer hade kommit till makten. Detta är ett förhållningssätt som en del engelska författare tycker är irriterande och som ibland har avfärdats som "om historia". Samtidigt som de med viss rätt hävdar att grundlösa antagande inte har någon plats inom den historiska forskningen, går kritikerna av "om historia" ibland över till den andra ytterligheten och hävdar att historikern inte ens bör ta upp frågan om ett alternativ, och därmed utesluter de överväganden av ett möjligt mönster av händelser för vilka de nödvändiga förutsättningarna eller krafterna existerade, men som inte blev av (av skäl som det då är historikerns plikt att belysa). Det är som om de har hypnotiserats av händelsens logik, av lockelsen av mäktiga personligheter och erövrare i allmänhet. Genom att vägra undersöka de faktorer som fanns för handen i en given historisk process, men som inte tilläts att verka, utesluter denna speciella tankeskola också en korrekt studie av de som besegrades, och hindrar sig själv från att förstå händelsernas verkliga förlopp. Är inte dessa händelser i viss utsträckning åtminstone resultatet av kampen mellan olika krafter och intressen för att välja en alternativ politik, även om alternativet i fråga till slut avvisades?

För att återvända till det aktuella fallet är det helt tillåtet att hävda att den utveckling som kulminerade med den stalinistiska regimen var den enda möjliga i Ryssland på tjugotalet, och att Stalin var den enda individen som förstod vad som måste göras. Detta är en uppfattning som är allmänt accepterad och synes faktiskt öka i popularitet. Ju längre vi flyttar oss från händelserna, desto större verkar den fascination som Stalins personlighet utövar på historikerna vara.

Men om historiker inte intar en rigid deterministisk bild av historien, alltså att om händelserna följer ett visst mönster så är det i sig självt ett tillräckligt bevis på att inget annat alternativ var möjligt, då måste de som tolkar Stalins roll i detta ljus vara beredda att stödja sin teori med bevis, som de alltid måste göra. För att tillhandahålla sådana bevis måste de undersöka de alternativa program som föreslogs vid den tiden. De måste visa vad deras svagheter var och hur de i slutändan kom att förkastas. Det är just sådana alternativ som vi behandlar i den aktuella studien, ty enligt vår åsikt är det lika legitimt att argumentera ur motsatt synvinkel och, om det finns skäl att göra det, visa att det fanns ett hållbart alternativ som av vissa skäl inte antogs.

Här väntar vissa fallgropar på de historiker som vågar gå för långt i sina spekulationer. De bör därför se upp för att inte överskrida gränserna för vad som är känt om historien och trenderna i det specifika samhälle som diskuteras. Det är ibland svårt att göra en tydlig åtskillnad mellan fakta och förmodanden. men i ett bredare, mindre stelbent sammanhang, finns det inte bara en möjlighet, utan även ett behov av fortsatta funderingar över vad som hände och vad som kunde ha hänt. Vilka är det förflutnas lärdomar och vilka är de fel som kan undvikas under liknande omständigheter, även om sådana undersökningar bör genomföras utanför ramen för historisk forskning och *på grundval av den information som har framkommit ur den*

historiska forskningen. Är detta trots allt inte en av de främsta orsakerna till att studera historien?

Avslutningsvis vill jag uttrycka min tacksamhet till min handledare, professor Roger Portal i Sorbonne, vars sakkunniga vägledning och ovärderliga hjälp har bidragit till att göra det möjligt för mig att genomföra den aktuella studien. Jag vill också tacka mina lärare vid universitetet i Tel-Aviv, särskilt Dr Zvi Yaavetz och Dr. Charles Bloch, som uppmuntrade mig att genomföra denna undersökning.

Jag tackar också Dr E. H. Carr (Cambridge), professor M. Cherniaysky (Rochester), professor R. Davies (Birmingham) och professor A. Nove (Glasgow), som visade mycket tålamod med ett dåligt skrivet manuskript. Jag står i skuld till dem för detaljerad kritik och kommentarer, både skriftligt och muntligt, som jag erhöll både före och efter publiceringen av den franska utgåvan av denna bok. Ansvar för innehållet och för eventuella fel eller brister i boken är naturligtvis helt mitt.

Introduktion

Kollektiviseringen av bönderna i Sovjetunionen utgör en social omvälvning som helt saknar motstycke. Det var en av de mest anmärkningsvärda händelserna under detta århundrade och har en lika lång historia som existensen av Sovjetunionen. Idén om ett kollektiviserat jordbruk var efter revolutionen mycket omhuldat av ledarskapet, men hade legat för fäfet under NEP-perioden. Intresset för idén, och för den kollektiva rörelsen, återupplivades i samband med ”spannmålskrisen” i början av 1928. Det var under denna kris som kollektiviseringen av bönderna och skapandet av en kraftfull *kolchos*- och *sovchos*-sektor (kollektiva resp statliga jordbruk) började tas på allvar som ett sätt att samtidigt lösa både det formidabla spannmålsproblemet och hela det ”förbannade problemet” med relationerna mellan de sovjetiska myndigheterna och bönderna.

I själva verket daterar sig utvecklingen av de olika formerna av producentkooperativ, som påbörjades i en mycket blygsam skala, till denna period. Av den anledningen är det riktigt att påstå att historien om kollektiviseringen, som genomfördes i Stalins regi, kan sägas ha börjat vid denna tid.

Dessutom var det spannmålsbristen under vintern och våren 1928, som utvecklades till en kronisk social och ekonomisk kris, som fick majoriteten av politbyrån och särskilt deras ledare, Stalin, att göra en ny utvärdering av kollektivjordbrukens roll. Denna gång, ungefär under hösten 1929, kom partiledningen till den plötsliga slutsatsen att kollektivjordbruken var den enda hållbara lösningen, och därför till varje pris måste införas i nationell skala och med minsta möjliga förseningar. Detta var den ”stora vändpunkten”, den spektakulära och dramatiska politiska förändringen som beslutades under november – december 1929.

Regimen inledde därefter en kraftmätning med bönderna, som blev känd som ”masskollektiviseringens” tid, och skulle pågå i nästan fyra år. Det var ett veritabelt inbördeskrig, som utkämpades med orubblig grymhet av båda sidor. Bönderna mötte huvudsakligen regeringens agerande med passivt motstånd i form av ekonomiskt sabotage. Myndigheterna hämnades med massrepressalier, som förvandlade denna period av Sovjetunionens historia till ett dystert drama där ett enormt antal människor omkom.

Denna kraftmätning slutade med seger för myndigheterna och följdes, från och med sommaren 1933 och framåt, av en period av lugn. Kollektiviseringen var inte på något sätt fullständig, ty över 30 % av bönderna klamrade sig i ytterligare några år fortfarande fast vid sina jordlotter, men ödet för privata bondgårdar hade redan beseglats och Ryssland var oåterkalleligt ett ”kollektiviserat Ryssland”.

Föreliggande arbete är en studie av den period då händelseutvecklingen drev kommunistpartiets ledning att inleda masskollektivisering. Det är huvudtemat för bokens andra del. Men för att få en bättre förståelse för dessa händelser har det varit nödvändigt att gå tillbaka längre, till åren 1925-7, och undersöka de faktorer som ledde till sammanbrottet för NEP. Detta är innehållet i den första delen av boken. Den tredje delen handlar om "vändpunkten" i slutet av 1929 och början av 1930.

Vår forskning har baserats på material hämtat från BDIC i Paris. De viktigaste referenserna har hämtats från officiella dokument och huvudsakligen från sovjetiska publikationer. Arbetet som utförs av dagens sovjetiska ekonomer och historiker är baserat på opublicerat material från arkiven, och visar sig vara en oerhört viktig och alltmer fruktbar källa. Med utgångspunkt från deras senaste publikationer om kollektiviseringen, är sovjetiska forskare engagerade i vad som tveklöst är en smärtsam omprövning av de idéer som under de senaste trettio åren har accepterats som dogmer beträffande den politik som deras regering förde i förhållande till bönderna. Denna uppgift har lagts på dem som ett resultat av "avstaliniseringen" å ena sidan och kollektivjordbrukens svaghet å den andra.

Stalinistiska teorier om kollektivisering, som så sent som 1960 fortfarande var föremål för enhälligt godkännande, utmanas nu och vederläggs en efter en av sovjetiska forskare. Varje ny sovjetisk publikation tillhandhåller ny kritik av de metoder som regimen använde under åren 1928 till 1933, och det hjälper till att kasta nytt ljus över en period som, även om den är relativt närliggande, fortfarande är mycket lite känd.

[Översättning: Arne Nilsson]

Del 1. Regimen och bönderna i slutet av NEP-perioden

1. Bondesamhällets kännetecken

1. Den kulturella nivån

1928 utgjorde bönderna 80 % av Sovjetunionens befolkning och proletariatet var fortfarande en minoritet som, när det drabbades av en katastrof som krig eller hungersnöd, lätt kunde återvända till den plats där arbetaren hade sitt ursprung; nämligen byn.

Således, elva eller tolv år efter revolutionen, var Ryssland fortfarande ett jordbruksland, och huvuddelen av dess invånare var bönder, *muzjiki*, som de i dagligt tal hade kallats i generationer. I världens ögon var *muzjiken* symbolen för de efterblivna, förtryckta och okultiverade ryska massorna. Trots den radikala förändring som revolutionen hade medfört när den gamla regimen störtades förblev *muzjiken* i många avseenden som han alltid hade varit. Men under sovjetregimen hade en grundläggande förändring börjat äga rum i böndernas psykologiska föreställningsvärld, i bystrukturens allmänna sammansättning och framför allt i hur jordbruksproduktionen skulle genomföras.

Att analysera bondeklassen och bonden är ingen lätt uppgift. Litteratur om detta finns i överflöd, men de olika beskrivningarna kan vara både godtyckliga och inkonsekventa.

Den ryska intelligentian hade målat upp en bild av bonden som var färgad av dess egna fördomar eller svikna förhoppningar och är därför motsägelsefull. I den populistiska litteraturen framstår således bonden som jordens salt, det ultimata förvaret av de alla högsta moraliska värdena. Bysamhället var embryot till ett framtida socialistiskt samhälle som till och med skulle kunna hjälpa väst att befria sig från en ”sönderfallande” samhällsordning.¹

Mot slutet på 1800-talet genomgick denna inställning en radikal förändring. Populisterna betraktade bonden som ”god och eftertänksam, en outtröttlig sökare efter sanning och rättvisa”. Men Gorkij säger däremot: ”I min ungdom sökte jag med största noggrannhet efter en sådan man i byarna i Ryssland, men ingenstans hittade jag honom.”²

Tvärtom var enligt hans uppfattning ”det grundläggande hindret som stod i vägen för den ryska utvecklingen mot västerländska idéer och kultur” ”byarnas illitterata efterblivenhet som kvävde staden, böndernas djurliknande individualism och deras nästan totala brist på socialt medvetande”.³

Det finns en hel del sanning i detta uttalande trots att formuleringen uppenbarligen också innehåller överdrifter.

Enligt Gorkijs uppfattning var denna situation resultatet av en lång historia av förtryck som utvecklades under mycket ovanliga förutsättningar. ”Den oändliga slätten med sina hopgyttrade byar bestående av trähus med halmtak har en sövande effekt på människan, utmattar henne och tömmer henne på alla kraft.”⁴

Den ryska bonden var resultat av ett liv som levdes under otroligt svåra förhållanden. Han var totalt beroende av en naturlig omgivning som var både hård och oförutsägbar. Hans liv bestod i svängningarna mellan intensivt hårt arbete och perioder med påtvingad ledighet. Bönderna levde sina liv i byar långt ifrån civilisationens centrum. Allt detta tillsammans skapade en

¹ N. Berdyaev, *The Origin of Russian Communism*. (London 1937), kap. 1.

² Citaten är från M. Gorkij, ”*Lenine*” et ”*Le Paysan Russe*”. (Paris, 1925), s. 140-1.

³ *Russki Sovremennik* (1924), citerad av E. H. Carr, *A History of Soviet Russia: Socialism in One Country*. (London, 1958), Vol. 1, s. 122-3.

⁴ M. Gorkij, op. cit., s. 110 (skrivet 1922).

människa som var båda vidskeplig och misstrogen, osäker på sig själv, utom när han beträdde traditionens välkända väg och då var han redan benägen att underkasta sig överhetens påbud, vare sig dessa påbud var övernaturliga, eller om det var den politiska makten som krävde lag och ordning, eller helt enkelt styrkan hos en rikare granne.

Så länge det inte skedde någon förändring i böndernas levnadsvillkor fortsatte vidskepelse att vara en mycket mäktig kraft, särskilt bland kvinnorna.

En sovjetisk författare som beskrev livet i ett landsbygdssamhälle omkring 1927, rapporterar att när sjukhusens service i en *volost* var otillfredsställande, i allmänhet på grund av ineffektiviteten hos läkaren som arbetade där, dök de lokala ”kloka gummorna” omedelbart upp. De tillhandahöll botemedel som accepterades utan ifrågasättande: hönsspilling som botemedel mot lunginflammation, mänsklig avföring mot trakom, pulveriserat glas för tarmsjukdomar, ånga från lökfrön för tandvärk och naturligtvis alla traditionella former av trolldom.⁵ . . .

Religiösa föreställningar var djupt rotade i den ryska bonden, men härstammade mer från magi och hedendom än från verklig religiös tro. ”Den ryska bonden levde i en värld bebodd av onda andar, snarare än en värld som styrdes av Gud.”⁶

Bönderna lade stor vikt vid helgdagar och ceremonier som dop, bröllop och begravningar, men förlorade gradvis respekten för prästen i byn och föredrog att själva välja den präst som skulle kosta dem minst.⁷ Även om de envist försvarade sin kyrka mot varje övergrepp från myndigheternas sida, skedde detta ofta av den enkla anledningen att de betraktade kyrkan som ”deras egendom” och var obenägna låta myndigheterna ta över kyrkan och riva den för att använda tegelstenarna för annat byggnadsarbete ... .

Bland de unga försvagades den religiösa övertygelsen, och en del av bönderna, särskilt bland de lokala aktivisterna, började skamsat dölja sin anknytning till vissa religiösa ritualer eller seder. Men för majoriteten av de äldre människorna, och särskilt bland kvinnorna, var religionen fortfarande en mycket mäktig kraft. Det fanns till och med ”utbrott av religiös hysteri bland kolchos-kvinnor som följde på ett antal gudomliga manifestationer”, som en av Kommunistiska Akademiens publikationer uppgav 1930.⁸

Än idag hänger ikonerna på väggen i ett kolchos- hushåll, även om den kan göra det i sällskap med bilder av Lenin och de nuvarande ledarna. Att denna tradition fortlever beror på att den sovjetiska regimen inte hade något att erbjuda bönderna i stället. Framför allt beror det på det faktum att det inte ens vid slutet av NEP-perioden hade det skett någon märkbar förändring av byns kulturella nivå.

”Det är för tidigt att avskaffa religionen”, sa en gammal bonde.

”En bondes liv är alltför fullt av svårigheter; boskapen dör, huset brinner upp, fattigdom .... Religion är din enda tröst: du säger till dig själv att bara Gud vet vad som är bra och vad som är dåligt, och det är en tröst. Men om saker och ting vore annorlunda, om någon hjälpte dig när du fick problem, då skulle du må bättre och du skulle inte behöva religionen.”⁹

Denna sakliga attityd återspeglar mycket tydligt de vanskliga förutsättningarna för bondens existens och hur de färgar hans åsikter och utgör grunden för hans religiösa tro.

Den kulturella nivån och utbildningsnivån i den genomsnittliga NEP-byn var en viktig faktor som påverkade bondens psykologiska föreställningsvärld. Ordet bonde (*muzjik*) hade en ned-

⁵ Bolsjakov, *Derevnya 1919-27*. (Moskva/Leningrad, 1927), s. 294-5.

⁶ Nicholas Vakar, *The Taproot of Soviet Society*. (New York, 1961), s. 65.

⁷ Bolsjakov, op. cit., s. 402-20, på åtskilliga ställen.

⁸ Ulasjevitj (ed.), *Zjensjtjina v kolchoze*. (Moskva, 1930), s. 65.

⁹ Bolsjakov, op. cit., s. 427.

sättande innebörd eftersom bonden var obildad eller okultiverad. Folket, *muzjikerna*, var mörkt (*temnye*) – mörkt som natten – ett ord som förmedlar hela problemets omfattning mycket mer exakt än ordet ”okunnig”.

”Den halv-asiatiska *bezkulturnost*”,* som Lenin uttryckte det, förekom alltför ofta och i de mer avlägsna regionerna var den helt asiatisk. Detta utgjorde ett fruktansvärt hinder på vägen för Sovjetunionens utveckling, och Lenin längtade efter den dag då hela befolkningen skulle kunna läsa och skriva.¹⁰ Enligt Lenin hade Ryssland slagit in på det som ”våra motståndare mer än en gång sagt oss, att vi ställer oss en dumdrigtig uppgift när vi vill inplanta socialismen i ett land med otillräcklig kultur”, men som Lenin såg det stod Ryssland i detta ögonblick faktiskt vid randen till en ”kulturrevolution”.

I några av sina sista artiklar (som dikterades i januari 1923) hänvisade han till denna formidabla uppgift och klargjorde att den enligt hans åsikt var viktigare än allt annat. Ett minimum av *gramotnost*** skulle göra det möjligt att göra framsteg på det ekonomiska området. Genom att kunna läsa skulle bonden kunna genomföra förbättringar på sin gård och förbättra sin levnadsstandard, och detta skulle följaktligen ge honom större kulturella möjligheter. En låg levnadsstandard och en låg kulturell nivå skulle var för sig och i samverkan med varandra bevara ett tillstånd av fattigdom och okunnighet. Lenin försökte därför med hjälp av NEP att påskynda den kulturella revolutionen och stimulera den ekonomiska utvecklingen genom att gradvis förbättra situationen på båda dessa områden. Ett minimum av *kulturnost* i vardagslivet och i affärsverksamheten, även en medlem av kollektivet skulle vara *kulturny* (ordet har samma betydelse i dagens talade ryska). Detta var Lenins recept för hur Ryssland skulle påbörja sin vandring mot socialismen.¹¹

Tyvärr var, så sent som 1930, förhoppningarna i ”testamentet”, det vill säga de idéer som Lenin framförde i sina sista artiklar, fortfarande mycket långt ifrån förverkligade. Beslutet om obligatorisk skolgång från sju års ålder hade fattats 1921 på Lenins begäran. Men detta var vad Bubnov, som var utbildningskommissarie, hade att säga om detta ämne vid den sextonde partikongressen den 16 juni 1930. Han rapporterade att han under sina resor hade sett nya fabriker växa upp överallt, medan skolorna befann sig i ett bedrövligt skick. Kommissarien protesterade inför partikongressen om skolornas tillstånd i allmänhet. Han hänvisade sedan till ett partibeslut om obligatorisk utbildning från sju års ålder som hade fattats 1921 och ett ytterligare beslut med samma inriktning från 1930. ”Hur ska vi förklara det faktum att vi i ett beslut om utbildning 1930 har tvingats upprepa det som sades i ämnet tio år tidigare?” Bubnov gav inget svar, men tillade att inom detta område har ”mycket lite uppnåtts under de senaste tio åren”.¹²

Krupskaja tog ständigt upp ämnet på alla kongresser och konferenser. Hon målade vanligtvis en extremt dyster bild av läget när det gällde kulturaktiviteterna i byarna, och underströk särskilt det chockerande tillståndet för grundskolorna (de som tillhandahöll fyraårig undervisning) och det faktum att de var så få i antal.¹³

På femte sovjetkongressen 1929 klagade många av bondedelegaterna över att de knappt kunde läsa och inte kunde hantera det stora antalet officiella blanketter. En delegat från Sibirien rapporterade att många byar inte alls hade någon skola. En annan sa, att Nizjnij

* *Bezkulturnost* – brist på kultur är en bristfällig översättning. Ordet *kulturnost*, som förekommer senare, används för att beteckna ”ha kultur”.

¹⁰ Se text V. I. Lenin, [Om Kooperationen](#).

** *Gramotnost* – läskunnighet, förmåga att läsa och skriva.

¹¹ Samma.

¹² Tal av Bubnov, *16-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 185.

¹³ N. Krupskaja, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 1115-6.

Novgorodregionen hade beslutat att tillhandahålla förberedande utbildning (fyra år) för alla sina invånare, men att genomförandet av detta beslut var osäkert, eftersom endast 30 % av skolbyggnaderna var användbara och 20 % var fullständigt förfallna.

En kvinnlig delegat från Novgorods *okrug* (Leningrads *oblast*) klagade över att grundskolan var så ineffektiv att eleverna inte var rustade att gå vidare till femte studieåret.¹⁴

Även Kaganovitj beklagade bristen på framsteg när det gällde att bekämpa analfabetismen, och sade 1930 att ”när det gäller detta har vi, elva år efter Lenins dekret om att utplåna analfabetismen, fortfarande åstadkommit väldigt lite”.¹⁵

Det bör tilläggas att när detta uttalande gjordes var kampanjen för den så kallade fullständiga kollektiviseringen av bönderna i full gång.

Vid den tiden fanns det 16 miljoner analfabeter i åldersgruppen sexton till trettiofem, 30-40 miljoner halvlitterata i samma åldersgrupp, och 5 miljoner i åldrarna mellan tolv och sexton var helt analfabeter, för att inte tala om de i åldersgruppen över trettiofem.¹⁶ Då kollektiviseringen påbörjades var över hälften av bönderna analfabeter och i synnerhet två tredjedelar av den kvinnliga bondebefolkningen.¹⁷

2. Bondesamhället

Traditionellt baserades byns sociala struktur på två mycket gamla institutioner, som tillsammans dominerade livet för varje individ i byn. Den grundläggande sociala enheten var *dvor*¹⁸ (som kan översättas med ”hushåll”), med andra ord, ”familjen och dess gård”. De var ofta stora bondefamiljer, som fortfarande till stor del bibehöll den patriarkala karaktär som de hade haft under medeltiden och styrdes av fadern som var familjens överhuvud och den som organiserade arbetet på gården. Han fungerade som skiljedomare och yttersta auktoritet, och det var han som hade all makt. Han var van vid blind lydnad som inte lämnade något utrymme för individuella initiativ.¹⁹ All överträdelse av den faderliga disciplinen bestraffades hårt, vanligtvis genom fysiskt våld i form av misshandel och ibland med vansinnigt övervåld. Detta inslag av grymhet, som var en normal del i barnens uppfostran, var också allmänt förekommande i bondesamhället.

Gorkij lämnade många beskrivningar av de olika uttryck som detta kunde ta sig.²⁰ Kvinnor och barn som blev obarmhärtigt slagna med sadistiskt välbehag, blodiga slagsmål med kniv och yxa, mord som hämnd och mordbränder. Allt detta var vanliga företeelser i bylivet. Författaren överdriver effekten av de illdåd som ägde rum under inbördeskriget och tenderar att glömma andra, mer sympatiska uttryck för den mänskliga naturen. Men generellt sett var livet i de sovjetiska byarna under NEP-perioden fortfarande mycket rått, och huliganism, ovårdat språk och bråk var extremt vanligt. En domare vid en domstol inom en *volost* på landsbygden påpekade ganska pittoreskt, ”Det har skett en ökning av aktiviteterna inom slagsmålsbranschen.”²¹

Eftersom *dvor* var den grundläggande sociala enheten, var moderna demokratiska begrepp som rösträtt och andra medborgerliga rättigheter främmande för bylivet. Den sovjetiska regimen försökte stimulera sådana begrepp genom att vänja folket vid idén att rösta för att

¹⁴ 5-ty *S'ezd Sovetov*, Bull. Nr. 3, s. 8; Bull. Nr. 4, s. 16, 34; Bull. Nr. 16, s.11.

¹⁵ Kaganovitj, *Pravda*, 21 januari 1930.

¹⁶ *Derevenski Kommunist*, 20 oktober 1929, nr. 20.

¹⁷ Ulasjevitj, op. cit., s. 58; *Bolsjevik*, 1958, nr. 11, s. 58.

¹⁸ En exakt definition ges i R. Portal (red.), *Le statut des paysans libérés de l'esclavage*. (Paris/Haag 1963), s. 39.

¹⁹ För en analys av bondefamiljen se Vakar, op. cit., s. 31-44.

²⁰ Gorkij, op. cit., s. 135-59.

²¹ Bolsjakov, op. cit., s. 316.

välja sina bysovjeter (*selsovety*). Det sovjetiska valförfarandet var emellertid sådant att det snarare omintetgjorde än uppmuntrade demokratiska vanor. I själva verket var det sociala livet centrerat kring *dvoryn*, och hushållens överhuvuden fortsatte att representera de andra familjemedlemmarna och agerade till största delen som de själva ansåg bäst.

Den andra viktiga sociala enheten som styrde bondens ekonomiska och sociala liv var *miren*.²² När populisternas illusioner om bondesocialismen äntligen hade fått ge vika för liberala och marxistiska idéer och framför allt för en kapitalistisk ekonomisk utveckling i Ryssland, minskade bondesamhällets betydelse snabbt och många teoretiker ansåg att den definitivt hade undanträngts.

Konstigt nog återupplivades dock *miren* under och efter revolutionen. Det var *miren* som genomförde konfiskation och omfördelning av jordägarnas mark.²³ Under NEP-perioden var den en aktiv byinstitution vid sidan av bysovjeten (*selsovet*) som var något av en Askunge. Smirnov, jordbruksministern, uppgav att 1926 tillhörde 90 % av bönderna ”bysamhällena” (*selskoe obsjtjestvo*, den juridiska termen för bondens *mir*).²⁴ Enligt Larin fanns det i Sovjetunionen cirka 350 000 sådana bysamhällen.²⁵ De avgjorde alla problem som gällde mark och jordbruk och ”kontrollerade i praktiken byns ekonomiska liv”²⁶ för samhället var i själva verket jordägaren, och vid behov åtog det sig att fördela marken i enlighet med sina egna egalitära principer. Trots vissa förändringar som orsakades av händelseförloppet eller på grund av sovjetisk lagstiftning uppgav en rapport, publicerad av den Kommunistiska Akademien 1928, att det byråd som avgjorde huvuddelen av de frågor som var av avgörande intresse för bonden ”fortfarande var det gamla byrådet (*schod*)” från tiden före revolutionen²⁷ och som fortfarande upprätthöll sin egen oberoende verksamhet vid sidan av de sovjetiska institutionerna, eftersom den var djupare förankrad i bylivet än de senare.²⁸

Vi skall återkomma till denna viktiga punkt senare. Allt som för närvarande behöver sägas är att bonden deltog i en mycket primitiv och väldigt uråldrig form av demokrati.²⁹ En del sovjetiska myndigheter betraktade *miren* som en rudimentär typ av bondesocialism, som kunde användas som grundval för en bredare socialistisk utveckling. För andra var det helt enkelt ett arv från det förflutna och ett hinder för framsteg.

I själva verket var Gorkijs observationer om bondens ”djurliknande individualism” inte hela sanningen. Bonden tillhörde ett samfund som hade besittningsrätt över vissa ägor. Samfundet ägde betesmarker, skogar och vissa företag. Det hade också en del inkomster. Bönderna deltog i förvaltningen av byns ekonomi, beslut fattade av *chozjaeva* (överhuvudena för *dvory*). Bönderna, särskilt de fattigare, hade till och med en mycket stark tillgivenhet för samfundet, för det gav dem en viss grad av säkerhet. Bara de som hade det bättre ställt, och de som hade

²² För en definition av *mir* eller ”gemenskapen”, se R. Portal, op. cit., s. 33-5, 37-8. Definitionen som tillhandahålls gäller främst den förrevolutionära perioden; efter revolutionen skedde det några förändringar.

²³ Trotskij, [Ryska revolutionens historia del 3](#), kapitel 1 (”Bönderna före oktober”), och L. E. Hubbard, *The Economics of Soviet Agriculture* (London, 1939), s. 74.

²⁴ *Na Agrarnom Fronte* (nedan kallad NAF), 1926, nr 11-12 - en redogörelse för en diskussion vid den Kommunistiska akademien.

²⁵ NAF, 1927, Nr. 4, s. 41.

²⁶ Rezunov, *Selskie sovety i zemelnye obsjtjestva*. (Moskva, 1928).

²⁷ *ibid.*, S. 6-7. *Schod* – församlingen av familjernas överhuvuden som styrde gemenskapens verksamhet. För ytterligare information om *mir* och *schod*, se kap. 4.

²⁸ Gemenskaper på landsbygdsens skulle avskaffas i RSFSR den 30 juli 1930. Se Kucusjkin, *Rol selsovetov v sotsialistitjeskom pereustroistve derevni*. (Moskva, 1962), s. 99-100.

²⁹ Enligt jordbrukslagen hade alla medlemmar i *dvoren* som var arton år och äldre rätt att rösta i landsbygdsförsamlingen. Traditionerna fanns emellertid kvar och i praktiken deltog bara företrädare för *dvory* och fattade besluten.

en viss initiativförmåga, kunde ha önskemål att lämna *miren* och bilda en slags *chutor* eller en *vyselok* som var oberoende av *miren*.³⁰

Det vore emellertid lika vilseledande att överbetona böndernas ”socialistiska” instinkter. Diskussion om metoder för att hantera *miren* i relation till kollektivisering är ett annat problem. Men bonden ville, även fast han var bunden till sitt samfund, framför allt bli en *chozjain*. Den agrara revolution som ägde rum i oktober gav honom land. Den gav honom också hopp och framtidstro. Han ville nu ”göra rätt”, förbättra sin situation, hålla fast vid sin jordlott och befria sig från fattigdom. Formella problem kring ägandet betydde mycket lite för honom. Formellt kunde jorden tillhöra nationen eller samhället, eller helt enkelt ”Gud”, och ägandet kunde ändras, omfördelas etc., men för hans del tillhörde bondgården otvetydigt honom. Detta var grunden till hans individualism och den naturliga utgångspunkten för hans ekonomi och hans ambitioner och detta var ett resultat av revolutionen.

I bondens ögon hade revolutionen, som hade genomförts av *miren*, bara ett syfte och det var att ge honom en gård. Vad honom angelagade var NEP bara ett ytterligare steg i den naturliga utvecklingen av den agrara oktoberrevolutionen, som tillfälligt hade stoppats av inbördeskrigets umbäranden.

Alldeles innan kollektiviseringen påbörjades var inställningen bland de sovjetiska bondemassorna att de precis hade börjat sin resa längs den rätta vägen, den väg som de hade sökt.

Som *chozjain* tenderade bonden att bedöma människor, saker och sitt eget beteende med utgångspunkt i vad som var en bra bonde. Han kunde hata sin välmående granne som varande en girig kulak, som utnyttjade andra, men främst var denne avundad och respekterad som en framgångsrik jordbrukare. Denna inställning var inte alls i överensstämmelse med den sovjetiska regimens mål, särskilt som den representerade värderingar som inte lämnade något annat än förakt till övers för bednjaken (den fattiga bonden) som befann sig längst ned i den sociala hierarkin. Oavsett den sovjetiska regimens politiska och doktrinära åsikter fanns det i byn ingen respekt för den fattige bonden. Denne tenderade att betraktas som värdelös.

Serednjaken (medelbonden) sa ofta: ”hur kan vi lära av *bednotna*, när de inte ens kan göra sin egen *borsjtj*? Tänk bara – är vi idioter?”³¹

Detta var en helt naturlig reaktion hos en bonde vars idéer var praktiskt inriktade och vars bedömningar baserades på sunt förnuft. Bonden var primitiv, inskränkt och misstänksam, men slug på sitt eget sätt. Han var benägen att värdera människor och saker enligt samma kriterier som han använde vid bedömning av boskap. Han hade en djup misstro och ibland ett hat mot staden och allt som kom därifrån. De som försökte kommunicera med honom, vinna hans respekt eller undervisa honom behövde till att börja med respektera hans livsstil och hans tankesätt. Sunt förnuft hade lärt bonden att acceptera som sant endast det som han kunde se och röra och då inte bara en gång, utan flera gånger och med största varsamhet och försiktighet. Den som försökte lära honom något nytt kunde bara ha framgång om han hade tålmod och medkänsla och de nödvändiga medlen för att demonstrera sitt budskap i praktiska termer. Det som behövdes var egenskaperna hos en bra lärare. ...

3. *Levnads- och arbetsvillkor*

I hela landet fanns det inte en enda bonde som inte hade blivit ”nedbränd” åtminstone en gång. Detta riktigt olyckliga faktum rapporterades av *Pravda*.³²

³⁰ *Chutora* och *otruba* innehade 1927 endast 3,5 % av marken. 1 % disponerades av föreningar (*tovarisjtjstva*), 95 % odlades av gemenskaper. Se *Postroenie fundamenta sotsialititjeskoi ekonomiki v SSSR, 1926-32* (Moskva, 1960), s. 346-7.

³¹ *NAF*, 1928, Nr. 1, s. 93.

Varje år gick 400 000 stugor upp i rök, ”förtärda av den röda ungtuppen”, som de sa i byarna. Det var mycket svårt att återhämta sig från en sådan olycka, särskilt om boskapen också hade omkommit i lågorna.

Men en ännu förfärligare fara än elden var torkan och frosten, som ständigt hotade bondens ekonomiska stabilitet. I ett enormt jordbruksland som odlades med mycket primitiva metoder var den ekonomiska existensen, eller snarare själva existensen, beroende av skörden. Åtminstone en gång vart tredje eller fjärde år blev det dåliga skördar. Det kunde också bli dåliga skördar två år i rad. En bra skörd kompenserade knappt för förlusterna från de dåliga åren. Med tanke på de metoder som bönderna använde sig av kunde man inte förvänta sig att saker skulle bli bättre, särskilt med tanke på de ogynnsamma naturförhållandena som gällde för det ryska jordbruket.

Bönderna var praktiskt taget okunniga om växelbruk, och den allmänt accepterade metoden var treskiftesbruk. Jordbruksmetoderna var de från Peter den stores tid, eller ännu äldre.

Symbolen för den efterblivne och improduktiva *muzjiken* var *sochan*, träplojen som var bondens främsta jordbruksredskap före revolutionen. Men så sent som 1928 använde 5,5 miljoner jordbruk³³ fortfarande detta forntida redskap, som var ”minst lika gammalt som faraonerna”.³⁴ Inte heller var resten av deras redskap särskilt moderna. Av den area som var avsedd för sommargrödor plöjdes 10 % med *socha* och tre fjärdedelar av den såddes för hand. 40 % av skörden tröskades med slaga och nästan hälften mejades med skära och lie.³⁵

Gårdarna var ofta för små för att det skulle vara lönsamt att hålla en häst (och därmed köpa en plog),³⁶ men det kan finnas en viss överdrift i denna bedömning eftersom en fjärdedel av gårdarna inte hade någon häst, även om de skulle ha velat ha en. Det var inte så ovanligt att se ”en usel *socha* av trä, som härstammade från syndafloden så att säga, ofta dragen av ett eländigt spann av magra oxar, eller av bonden, eller till och med av hans fru ...”.³⁷

Men det fanns ytterligare en aspekt, som var ännu värre. Jorden som tillhörde ett visst hushåll var inte *zemleustroennje*, det vill säga den hängde inte ihop, utan var utspridd i avskilda jordlotter. Detta var hela systemets förbannelse. Med anledning av detta förklarade Molotov på den femtonde kongressen: ”Situationen är oacceptabel.” Han fortsatte med att säga att ingen förbättring av jordbruket skulle vara möjlig så länge ett stort antal bönder var tvungna att bearbeta sin mark på tio eller tjugo, eller ibland till och med på hundra separata jordlotter...³⁸

En delegat från Rjazan-provinsen tillade att i hans region hade en hel del gårdar sin mark uppdelad i femtio eller sextio separata jordlotter, och att dessa till på köpet ofta var åtskilda från varandra med så mycket som femton, tjugo eller tjugofem verst .... Det som behövdes för att avhjälpa denna styckvisa odling var *zemleustroistvo*, det vill säga en rationell omfördelning av jordlotterna, men framstegen var långsamma. Det sades i officiella kretsar att på grund av brist på krediter och specialister var förbättringar på detta område endast tillgängliga för dem som kunde betala för dem.

1929 uttryckte *Pravda* oro över omfattningen av denna remsodling, som var ett dödligt hot mot både bonden och kollektiviseringen.³⁹ Vid detta tillfälle avslöjade *Pravda* att i RSFSR

³² *Pravda*, 18 maj 1929.

³³ Denna siffra tillhandahålls av Yakovlev, *15-ty S'ezd, VKP (b)*, stenogram, p. 1215.

³⁴ Uttrycket används av akademikern Vavilov.

³⁵ Gaister, *Bolsjevik*, 1930, Nr. 1-2, s. 34.

³⁶ Enligt beräkningar gjorda av Narkomzem; rapporterades av Molotov, *15-ty S'ezd VKP (b)*, stenogram, s. 1066.

³⁷ Tjakaya, med hänvisning till Trans-Kaukasien, *5-ty S'ezd Sovetov*, maj 1929, Bull. 18, s. 8.

³⁸ Molotov, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram s. 1059 och 1128.

³⁹ *Pravda*, 4 januari 1929. Detta är definitivt den traditionella *cherespolositsa, dalnozemelie, mnogopolositsa*.

(med undantag för de autonoma republikerna) hade endast 85 miljoner hektar av den totala odlingsbara marken på 257 miljoner hektar omfördelats.⁴⁰

Oavsett vilka skäl som framförts, var regeringens misslyckande på detta område ”under revolutionens tolfte år” (*Pravda*) allvarligt. Bonden var bokstavligen i händerna på naturens oberäknliga krafter och ofta även beroende av en barmhärtig kulak. Det var meningslöst att anklaga bonden för att vara *temny*, att hålla honom ansvarig för jordbrukets svaghet. Hur skulle det vara möjligt för en jordbrukare, läskunnig eller ej, att odla utspridda jordlotter på ett rimligt sätt, särskilt om han inte ens hade en häst?

Bristen på dragdjur var en annan källa till elände och orsaken till ekonomisk ineffektivitet på många bondgårdar.⁴¹

Cirka 35 % av bönderna klassificerades av finansministeriet som *bednjaker* och var undantagna från alla skatter (1929). Begreppet *bednjak* omfattade alla bönder som odlade upp till två *desyatiny*,* saknade häst eller ko och hade för få redskap att för att kunde bruka sin jord såvida han inte hyrde redskap, en häst eller en oxe. Cirka 30 % av bönderna ägde inga dragdjur,⁴² och 50 % av dem hade bara ett djur.

I vissa stora regioner var situationen ännu värre. 1929 fanns det 5 300 000 gårdar i Ukraina, men av dessa hade 2 100 000 varken häst eller oxe. Av de 520 000 gårdarna i Tambov-provinsen (*gubernija*) hade 48 % ingen häst, 32 % hade ingen ko.⁴³ Av de 45-50 % som var serednjaker tillhörde ungefär hälften den föga avundsvärda kategorin ”ekonomisk svagare” (*malomosjtjnje*),⁴⁴ och dessa levde under knappa omständigheter och riskerade ständigt att glida tillbaka till den lägre sociala kategorin. Denna del av bondebefolkningen (*bednjaker*, *malomosjtjnje* och över 3 miljoner batraker) representerade 10-13 miljoner människor som, bara i europeiska Ryssland, enligt beräkningarna av *Narkonmzem*, betraktades som ”överflödiga munnar”.⁴⁵ Graden av överbefolkningen var särskilt allvarlig i centrala Svartajorden-regionen⁴⁶ i västra provinsen, i mellersta Volga-regionen, Ukraina och Vitryssland. Varje år sökte 5 000 000 vuxna människor efter en anställning eftersom deras små gårdar inte kunde försörja dem.

Allt för ofta visade det sig att den sovjetiska byn, som var avskuren från omvärlden och ofta belägen tjugo eller trettio kilometer från närmaste centrum och utan en anständig väg, var en skådeplats för obeskrivlig fattigdom.

Ännu mer värtaliga än de totala siffrorna, även om de verkligen talar för sig själva, är den bild av situationen som avslöjas i klagomålen från bondedelegaterna på sovjeternas femte kongress. Dessa presenteras osminkat och detaljerat och utan att snegla efter godkännande från överordnade myndigheter. Efter en eller två konventionella fraser som fördömer folkets fiender och berömmar regeringen fortsätter delegaterna att tala om problemen i deras olika

⁴⁰ Genom att använda vaga termer kunde detta förhållande döljas. Molotov talar således om ”över hälften av (landet) som inte har omfördelats. . ”. *ibid*.

⁴¹ När det gäller svårigheten att odla mark på grund av den enorma tid som slösas bort på att flytta från plats till plats, se Gomberg, *Zakony o zemle*. (Moskva, 1927), s. 63-4.

* *Desjatina*: måttenhet för mark = 2,7 acres [= 1.1 ha. Öa]

⁴² Lyasjtjenko, *Istoriya narodnogo chozjaistva SSSR*. (Moskva, 1956, Vol. III. *Sotsializm*, p. 138.

⁴³ Kosior tillhandahöll dessa siffror för Ukraina i november 1929. Han citeras i *Voprosy Istorii KPSS*, 1962, nr 4, s. 60-1. Siffrorna för Tambov tillhandahålls av deras delegat till den femtonde partikongressen. *15-ty S'ezd VKP (b)*, stenogram, s. 1120.

⁴⁴ Stalin. Ett tal framfört av honom den 19 februari 1933, [Speech Delivered at the Frist All-Union Congress of Collective Farm Shock Brigadiers](#) (*Collected Works* Vol. XIII, s. 246).

⁴⁵ *NAF*, 1927, Nr. 4, s. 159.

⁴⁶ *Tsentralnaja chernozemnaja oblast* vars huvudstad var Voronezj, och som också inkluderade Tambov, för att senare bli en separat *oblast*.

regioner. En bondekvinna, en jordbruksarbeterska, som är medlem i sin bysovjet (i Mariupol *okrug* i Ukraina) rapporterar att deras by ligger mycket långt borta från räjongen (*rajon*), som även den ligger på visst avstånd från *okrug*: ”det är därför vi är så isolerade från sjukvården. Om det är en rik bonde som är sjuk, kommer han att åka i sin vagn, men en bednjak kan dö innan han kan komma till en läkare.” Det fanns inget dricksvatten i den här byn: ”Vi måste bege oss tjugo kilometer för att hämta vatten. Här är det på samma sätt: den välbärgade bonden kan transportera vattnet på sin häst, men bednjaken måste bära vattnet på ryggen ...”⁴⁷

En annan bondekvinna från Rykov-räjongen (Leningrad *oblast*) rapporterade att hela räjongen bestod av bednjaker.⁴⁸ De köpte sitt bröd utanför räjongen, eftersom de inte odlade tillräckligt för att förse sig själva med bröd och var de fattiga. De krediter som beviljats bednjakerna och serednjakerna var försumbara. När sådden genomfördes hade de bara fått 17 % av de krediter som var avsedda för dem. Vad kunde någon göra med sådana otillräckliga medel? Det var inte fråga om att öka nivån på den lokala avgiften,^{*} för bönderna var fattiga. Det fanns inget mer att plocka ut av dem. Den närmaste järnvägsstationen låg trettiofem kilometer bort, och det fanns en extra avgift på 50 kopek på varje vara innan den nådde till konsumenten.⁴⁹ Bondkvinnan avslutade med en ödmjuk begäran att medel skulle tilldelas dem för att bygga ”en traktorväg”.

En annan delegat, denna gång en kolchosmedlem, talade för bönderna i Nizjnij Novgorod *okrug* (senare Gorkij / 1991 åter Nizjnij Novgorod) och sa:

”Det är min plikt att rapportera att bönderna i vår räjong lever under mycket svåra förhållanden. Under detta år, som är det tolfte året som den sovjetiska regimen har haft makten, äter bönderna surrogatbröd (tillverkat av bergspenat). Under sådana förhållanden anser de lokala partifunktionärerna att det är svårt att bedriva något propagandaarbete.”

Kreditinstitutionerna, fortsatte delegaten, fäste lite uppmärksammade på deras behov: i år lovade de spannmål för utsäde, men i slutändan tilldelades de bara 3,5 ton havre (för hela räjongen) och den var av dålig kvalitet. Det är därför mycket svårt ”att vädja till massorna” och att få stöd av bednjakerna, för ”kulaken och *podkulatjniken*⁵⁰ rör vid de mest känsliga strängarna”.⁵¹

”Den glömda byn” (*gluchaja derevnja*), symbolen för isolering och efterblivenhet, var inte ett speciellt fenomen för några få avlägsna regioner. Situationen i de så kallade ”nationella” republikerna i Centralasien eller på andra ställen, med 90 % analfabetism, var värre än i de slaviska republikerna. Men byar kunde ”glömmas bort” lika lätt i Moskva-*oblasten* som i Sibirien. Majoriteten av de ryska bönderna bodde i just sådana ”glömda” hörn.

Inte ens den mest kortfattade beskrivning av bondens liv och sedvänjor skulle vara fullständig utan att nämna ytterligare ett av bondens gissel, vodkan. Vodkan, som tillverkades av staten, eller den råa spriten som destillerades av bönderna själva (*samogon*, ”hembränt”) flödade som vatten på landsbygden. Genom att ta sin tillflykt till detta speciella universalmedel sjönk bönderna ännu djupare ner i apati och elände. Inför en katastrof var bondens vanligaste reaktion *zapit* – att dricka sig själv in i glömskan. Den ryska bonden var notoriskt benägen att dränka sina sorger eller fira något speciell händelse genom att dricka tills han upphörde att

⁴⁷ 5-ty *S'ezd Sovetov*, Bull. Nr. 3, s. 3.

⁴⁸ *ibid.*, Bull. No. 4, p. 18. *Bednyatskie-rajonen* var mycket folkrik vid den tiden.

* Lokal avgift: skatter som i princip tas ut av bygemenskapen och som var avsedda för lokala behov.

⁴⁹ I mars 1931 underrättade en specialist den sjätte sovjetkongressen att i Klinski-*rajonen* i Moskva hade de genomsnittliga kostnaderna för att leverera varor till byarna överskridit kostnaden för att transportera samma varor från Odessa till England eller från Riga till Amerika. 6-toi *S'ezd Sovetov*, Bull. Nr 20, s. 26-7.

⁵⁰ *Podkulatjnik*, anställd av kulaken för att utföra enkla arbeten, kulakens medhjälpare.

⁵¹ 5-ty *S'ezd Sovetov*, Bull. Nr. 16, s. 4.

bete sig som en människa. Dryckesgillen, med ofta förekommande efterspel i form av våld och blod, var innehållet i merparten av de nyheter som kom från byarna. I en viss utsträckning fungerade människornas naturliga sunda förnuft som en skydd mot de faror som är förknippade med missbruk av ”dryckesdjävulen”, men ofta kunde detta inte besegra ett djupt rotat psykologiskt behov som härrörde från de allmänna livsvillkoren i Ryssland. Användningen av vodka var lika utbredd i städerna som på landsbygden.

Kring 1924 hade regeringen, inför de pressande ekonomiska behoven, och även i hopp om att delvis lindra *samogon*-hotet, tillåtit produktion och försäljning av vodka, vilket hade varit förbjudet efter revolutionen. Detta väckte snart protester från vissa kommunister för vilka vodka fortfarande var symbolen för den förnedring som folket uppsåtligt hade försatts i av tsarregimen.

Detta var inte det enda tillfället när den sovjetiska regimen använde sig av åtgärder som liknade dem som användes under den tidigare regimen. Faktum kvarstår att under loppet av fem år (1924-8) misslyckades försäljningen av vodka inte bara med att få bort *samogon*, utan konsumtionen av båda ökade avsevärt. Konsumtionen av *samogon* på landsbygden fördubblades (780 miljoner liter 1927-8), och dessutom konsumerades 300 miljoner liter vodka samma år.⁵²

4. Bonden och sovjetregimen

Bondens inställning till den sovjetiska regimen var aldrig entusiastisk, utom i några fall avseende en del bednjaker, och då bara under vissa perioder. Deras inställning styrdes av den ryska bondens traditionella misstro mot myndigheter i alla dess former. Denna misstro kunde försvinna och ge plats för ett mindre ansträngt förhållande när bonden var i stånd att bedöma ”efter resultatet”, bedöma myndigheternas handlingar, värdet av de löften som givits och det faktiska innehållet den hjälp som hade getts. Men även när relationerna var goda kunde de fortfarande försämrats vid varje givet ögonblick. Inget varaktigt tillstånd av ömsesidigt förtroende upprättades mellan bönderna och de sovjetiska myndigheterna, eller åtminstone inte fram till den tid som omfattas av den nuvarande studien

Minnena från inbördeskriget var fortfarande mycket levande i bondens medvetande, särskilt i de regioner där striderna hade varit som hårdast.⁵³ Bönder hade utgjort huvuddelen av styrkorna på båda sidor, men i slutändan och efter många sidbyten och mycket vacklande hade majoriteten gett sitt aktiva stöd, eller hade åtminstone visat en ”välvillig neutralitet” gentemot ”de röda”. Detta stöd och förändringarna av lojaliteter hade gjort ett djupt intryck inte bara på bönderna utan också på myndigheterna.

Sovjetregimen kunde segra och konsolidera sin makt genom att samla de fattigare bönderna vid sin sida vid det avgörande ögonblicket, och det var denna sektor av bönderna som hädanefter antogs vara de mest trogna allierade till den nya regimen. Denna nyckelfaktor i den sovjetiska historien spelade en viktig roll i den process genom vilken teorin om karaktären på den orubbliga alliansen mellan böndernas och proletariatets kom att bli djupt förankrad i partidoktrinen och i många partiaktivisters medvetande. Men samtidigt fanns det andra, i vars minnen böndernas skiftande lojaliteter under inbördeskriget ledde till helt andra idéer. De var mer medvetna om det osäkra i stödet från bönderna och var övertygade om att det sovjetiska systemet aldrig skulle vara säkrat förrän det hade skett en radikal förändring i förhållandena mellan städerna och landsbygden.

⁵² Dessa siffror anges av Larin, ledamot av anti-alkoholkommissionen vid *TsIK. 5-ty S'ezd Sovetov*, Bull. Nr 19, s. 23-4.

⁵³ Mycket bra beskrivet av Sjolochov in *Virgin Soil Upturned*, Vol. 1. (sv övers. *Nyplöjd mark*)

Det är viktigt att lägga märke till att bönderna trots allt detta naturligtvis inte hade någon längtan tillbaka till det förflutna. För majoriteten av bönderna var tsarregimen och *pomesjtjiki* borta för gott. Deras inställning till den nya regimen styrdes av de nya relationer som skapades och de nya problem som uppstod. Det fanns många saker hos de nya herrarna som oroadde bönderna och som de inte kunde hålla med om. Det faktum att bolsjevikerna hade "stöttat" den fattiga bonden (även om detta ofta var mer en formalitet än ett faktum) var både obegripligt och oacceptabelt med tanke på *chozjain*-mentaliteten. Och vad gällde den fattiga bonden, så var denne inte personligen besviken över den hjälp som myndigheterna hade gett honom, men tycktes inte ha särskilt mycket respekt för dess förmåga eller tro på dess förmodade betydelse. Även han hoppades på att kunna förbättra sin situation för att bli en del av de mer välbärgade. Det är därför "han ofta kände att han inte hade kontroll över situationen. Förutom bygemenskapen är det de mest välbärgade i samhället som bednjakerna ser upp till"⁵⁴ med andra ord *chozjizskie muzjiki*, de välmående bönderna.

Bonden var mycket medveten om de krökar och svängar som var en så väsentlig del av sovjetpolitiken och han avskydde dem å det djupaste. Under NEP-perioden uppmanades han att förbättra sina jordbruksmetoder och använda ett bättre system för växelbruk, etc. De mer driftiga och upplysta elementen svarade helhjärtat på dessa uppmaningar. Men när de äntligen såg att ansträngningarna bar frukt och de blev lite mer välmående, upptäckte de att detta hade kvalificerat dem för att utses till exploatörer och bli av med rösträtten. Detta medförde att många bönder, som inte hade någon önskan att motsätta sig myndigheterna, blev djupt bestörta och avskräckta. Åtgärder av detta slag var obegripliga för bonden: "Det är bäst att du håller dig till trefältssystemet⁵⁵ och inte anstränga dig för hårt, för om du går in för många växelbruk kommer du att upptäcka att du blir stämplad som en 'anti', och det kommer att sluta med att du mister din rösträtt."⁵⁶ Under sådana förhållanden betraktades all politisk verksamhet, även å regimens vägnar, som en fälla.

Reaktioner från många av bönderna, som uttryckte sig fritt och uppriktigt i detta ämne, återspeglades tydligt i den ovan beskrivna inställningen: "Vilken nytta har jag av politik?" Eller som svar på uppmaningar från partiaktivister om allians med de fattiga för att bryta kulakernas makt i byarna:

"Vem vill ha makt? Du kan inte bli rik. De skapar problem för dig hela tiden. De tar ifrån dig din rösträtt. Få mig själv stämplad som en fiende? Nej, icke sa nicke. Jag låter hellre gården bli till ved. Jag ska bara göra det nödvändiga, betala mina skatter och behålla lite för mig själv, så det så."⁵⁷

Det fanns för många oförutsägbara element i de dagliga relationerna mellan bönderna, regeringen och kommunisterna. Effekten av all denna osäkerhet och alla förändringar av politiken och olika uttryck av byråkrati framkallade en hel del bitterhet och oändlig kritik, även om detta inte återspeglades i ett mer allmänt utbrott av upprördhet (man bör komma ihåg att nu talar vi om NEP:s andra fas, dvs. perioden 1925-8). Den sovjetiska politiken avseende bönderna led av en inneboende "schizofreni", som på lokal nivå tog sig uttryck i att myndigheterna överträdde ett otal lagar och rättigheter som faktiskt hade instiftats av regeringen själv. Myndigheterna, som alltid var mer benägna att skrämja bönderna än att tålmodigt förklara saker för dem, kränkte ständigt de "socialistiska lagarna".

Detta var en källa till oändliga diskussioner och klagomål från partiets ledare och aktivister.

Marskalk Budjonnyj, som reste vida omkring, var mycket medveten om klagomålen från sina bondesoldater och om förhållandena där de bodde. Inför partidomstolarna kritiserade han

⁵⁴ NAF, 1928, Nr. 1, s. 93.

⁵⁵ Det är bara i översättning som detta låter "lärt". Bondens säger helt enkelt *trechpolka*.

⁵⁶ Bolsjakov, op. cit., s. 432.

⁵⁷ NAF, 1928, Nr. 1, s. 93.

myndigheternas inställning. Dessa använde alltför ofta godtyckligt tvång i sina kontakter med bönderna, istället för att försöka utbilda dem. ”Former av tvång” eller ”byråkratiska metoder”, som han kallade dem, hindrade enligt hans åsikt kollektiviseringen. Det som irriterade honom allra mest var att sådant hade en skadlig inverkan på arméns tillgång till bra hästar, som därtill ”inte reagerade bra” mot byråkratiska metoder. ”Vi har för mycket av dessa metoder”, sade marskalken.

”Det finns för mycket bestraffningar och alldeles för få försök att aktivera bönderna. Denna typ av tvång måste avvecklas så snart som möjligt, för detta är byråkrati när den är som värst, en uppvisning av våld och makt riktad mot bönderna som aldrig kan förstå vad som förväntas av dem.”⁵⁸

Molotov och Kalinin talade också om ”det kolossala antalet misstag och övergrepp” som ”vi är ansvariga för” vilket medförde att bönderna kraftfullt protesterade mot myndigheterna och var ”våldsamt kritiska” mot dem.⁵⁹

Bönderna höll således inte tyst. De kritiserade och kom med förslag. De hade verkligen mycket goda skäl att göra det.

Pravda rapporterade indignerat i en av sina många artiklar om skyddet av den ganska svår-fångade principen om socialistisk laglighet och att bönderna hade tvingats lämna in tusentals klagomål till *prokuraturen*. Enbart i Kaluga-regionen hade *prokuroren* på sex månader fått in 8 859 klagomål gällande alla slags orättvisor och förföljelser från de lokala myndigheternas sida och 81,8 % (!) av dessa klagomål hade befunnits vara motiverade.⁶⁰

Anledningen till detta tillstånd låg inte bara i den sovjetiska regimens grundläggande egenskaper, utan också i den administrativa strukturen, som lämnade mycket övrigt att önska. Faktum kvarstår att bonden, som från århundradens bittra erfarenheter lärt sig att vara misstänksam mot alla myndigheter, fortfarande upprätthöll en kritisk och skeptisk inställning i sina förhållanden med sina nya herrar, vilka han i olika grad ständigt var på kollisionskurs med.

Detsamma var fallet på andra områden, särskilt vad gällde lagarna och den nya regimens juridiska strukturer. Den ovan citerade *Pravda*-artikeln kommenterade ilsket att många bönder behandlade de sovjetiska lagarna som om ingenting hade förändrats sedan tsarregimens dagar. Det fanns giltiga och välgrundade skäl för detta, men *Pravda* begränsade sig till en enkel uppmaning att ”kasta alla uttalanden om de lagar som har påförts oss under århundradena i historien soptunna ...”

Här är några av de uttalanden som tidningen tyckte var så ”irriterande”: ”Lagen”, sade bönderna, ”är precis som en båts rorkult, den pekar åt det håll du vrider den.”⁶¹ ”Lagen är en spindelväv, humlan kommer igenom, men flugan fångas”, eller: ”Vad är nyttan med lagar när alla domarna känner varandra?”

Pravdas irritation är ganska förståelig. Bonden hade ännu inte insett ”den grundläggande skillnaden mellan lagarna under den gamla regimen och de sovjetiska lagarna”. Men berodde det på hans bristande omdöme?

⁵⁸ Budjonnyjs tal *16-taja Konferentsija VKP(b)*, stenogram, s. 197. Se även hans tal i *5-ty S'ezd Sovetov*, Bull. Nr. 16, s. 6.

⁵⁹ Molotov, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 1065; Kalinin, *16-taya Konferentsija VKP(b)*, stenogram, s. 132.

⁶⁰ *Pravdas* ledare 2 februari 1929.

⁶¹ *Zakon kak dysjlo, kuda povernul tuda i vysjlo*. De andra är: *Chto mne zakony, koli sudi znakomy*, och, *Zakon-pautina, sjmel proskotjtit, mucha uvyaznet*.

Den allmänna inställningen till de sovjetiska myndigheterna var inte fientlig.⁶² Den var framför allt djupt passiv. En sovjetisk författare, även om han inte är den ende, påpekar detta, om än indirekt, när han säger:

”Sånger som sjöngs av kosackerna under denna period visar inga fientliga känslor varken mot Denikin eller mot de sovjetiska myndigheterna. Inte heller speglar de några varma känslor för vare sig den ena eller det andra. De är djupt passiva och politiskt neutrala på ett sätt som återspeglar befolkningens djupgående utmattning efter det imperialistiska kriget och inbördeskriget.”

”Dessa massor”, fortsätter författaren, ”har anpassat sig till den sovjetiska regimen.”⁶³

Denna slutsats var sann för bönderna som helhet. De förblev passiva, deltog i liten omfattning i det sovjetiska livet. Deras deltagande eftersöktes inte särskilt ofta, utom vid valperioder, om antalet väljare som deltog inte var tillräckligt stort. . . . ”Befolkningen (i byarna) inklusive batrakerna, bednjakerna och serednjaker bor ganska avsidet. . .”, sade Budjonnyj 1929.

”Ingenting görs för att få kontakt med dem i deras arbete, för att ge vägledning när det gäller det socialistiska uppbygget.”⁶⁴

Faktum var att ingen ledde bönderna mot socialism, och som vi redan har sagt, låg deras egna förhoppningar i en helt annan riktning. Bönderna identifierade den sovjetiska regimen med NEP och NEP med socialismen. Och därmed accepterade de regimen, men utan entusiasm, för efter revolutionen hade de ännu inte haft tillräckliga möjligheter att avgöra vilka verkliga fördelar den hade att erbjuda.

Först 1925-6 började bönderna leva över svältgränsen, för första gången sedan revolutionen.⁶⁵ Under de följande åren började en liten förbättring äga rum, och böndernas massor hade mer att äta än de hade haft före revolutionen.⁶⁶ Förbättringen var dock inte särskilt markant.

År 1927 var bönder i besittning av ytterligare 104 miljoner hektar, utöver de 210 miljoner som hade varit i deras händer före revolutionen.⁶⁷ Denna mark måste fördelas bland en befolkning som nu var mycket större än tidigare. Under det senaste decenniet hade 16 miljoner hushåll som fanns före revolutionen vuxit med ytterligare 9 miljoner. På grund av brist på hästar och redskap kunde majoriteten av bednjakerna inte utnyttja sin mark fullt ut och tvingades att antingen hyra ut en del av den till andra jordbrukare eller hyra hästar och utrustning, ofta till orimliga priser.

Inte heller bland partiets skribenter var den förbättring av bondens levnadsstandard som hade åstadkommit av jordbruksrevolutionen helt obestridd. Till exempel gav Bolsjakov, i en bok som Kalinin skrev förordet till, en ganska detaljerad rapport om vinsterna och förlusterna när det gällde böndernas inkomster i en speciell *volost* under revolutionen och åren efter revolutionen fram till 1926. Hans slutsats var att ”ur materiell synvinkel förlorade bönderna ingenting på revolutionen”.⁶⁸ Han drog dock inte slutsatsen att de hade vunnit något.

Revolutionen befriade bonden från systemet med *barsjttjina* (tvångsarbete åt markägaren). Den gav honom status som en oberoende producent och erbjöd honom förnyat hopp. Det var emellertid varken tidigare vinster eller de tveksamma förbättringarna i den aktuella

⁶² Den tyska specialisten på problem inom det sovjetiska jordbruket, Otto Schiller, som bodde i Sovjetunionen under NEP, anser att detta är riktigt även för kulakerna. *Die Landwirtschaft des Sovietunion 1917-53* (Tübingen 1954), s. 19.

⁶³ *NAF*, 1928, Nr. 1, s. 92

⁶⁴ Budjonnyj, *5-ty S'ezd Sovetov*, Bull. Nr. 16, s. 6.

⁶⁵ Visjnevsky från Gosplan i sin introduktion till en diskussion vid Kommunistiska akademien, *NAF* 1926, nr 6.

⁶⁶ Hubbard, op. cit., s. 91. Visjnevskij förklarade i det tal som refereras i not 65 att bonden konsumerade 15 % mer än före kriget.

⁶⁷ Carr, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Vol. 1, s. 212.

⁶⁸ Bolsjakov, op. cit., s. 100.

situationen som bestämde relationerna mellan bönderna och den sovjetiska regimen. En mycket mer avgörande roll skulle komma spelas av vissa brännande och komplicerade problem som började dyka upp.

Under sin utveckling hade sovjetregimen varit behäftad med vissa svagheter och flaskhalsar i sina sociala och ekonomiska strukturer. Dessa defekter hade ännu en gång kommit upp till ytan, denna gång i en mer akut form än någonsin tidigare, och de hotade återigen att undergräva regimen hela framtid.

Det fanns två frågor av mycket stor betydelse: det ena var problemet med nivån på jordbruksproduktionen och det andra var "saxen" mellan priserna för industriprodukter och jordbruksprodukter. Bönderna reagerade särskilt starkt mot en prisnivå som var mycket oförmånlig för dem.

I detta sammanhang tenderade alla åsiktsskillnader, som annars kunde förekomma bland böndernas olika grupper att försvinna, och däri låg en ständigt närvarande risk för försämring av relationerna mellan regimen och bönderna som helhet. Denna rädsla för *rasmytjka* – "alliansens sammanbrott" – fanns alltid högst upp i partiledarnas och teoretikernas medvetande.

2. Problemet med klasskiktningen bland bönderna

Bönderna, som visat sig vara en outhärligt allierad under oktoberdagarna, och ett oföretsamt och besvärligt stöd under inbördeskriget, fortsatte att i stor utsträckning bekymra regimen och var en ständig källa till politisk och doktrinär oro.

Under NEP blev skillnaden mellan böndernas och den sovjetiska regimen grundläggande intressen allt mer märkbara.

”Bönderna ...” förklarade Trotskij, ”utgör de den protoplasm ur vilken nya klasser i gångna tider differentierats och än idag differentieras.”¹

Lenin sade i ännu mer oroväckande ordalag att ”dag för dag, timme för timme alstrar bönderna kapitalism ...”.

I mitten av 1924 hade NEP redan bevisat sin förmåga genom att få igång en ekonomi som hade förstörts av inbördeskriget. Men detta räckte inte. Stora faror fortsatte att hota regimen. Återupptagandet, fortfarande blygsamt, av det ekonomiska livet efter återhämtningen inom jordbruket åtföljdes av en pånyttfödelse av vad partiet kallade ”bondekaptalism”.

Officiellt var det förbjudet för byentreprenörerna att anställa lönearbetare och arrendera jordbruksmark. Men i själva verket kunde ingen undgå att lägga märke till att ”kapitalistiska förhållanden”, och därmed användning av lönearbete och arrendering av jord hade slagit rot på landsbygden, att ”olaglig kapitalism”² höll på att utveckla sig och att det, som en oundviklig konsekvens av detta, skedde en ny skiktning av bönderna, vars förmögenheter hade genomgått en markant utjämningsprocess under revolutionen och inbördeskriget. Partiets vänster var orolig över dessa oroande tecken, men gruppen som hade makten var benägen att förringa de negativa aspekterna av denna trend och betonade snarare de praktiska och konkreta vinsterna med NEP. Vänstern önskade, samtidigt som de ville fortsätta med NEP, införa en rad socialistiska åtgärder (planering, industrialisering och kanske några steg i riktning mot kollektivisering) och samtidigt vidta åtgärder för att begränsa kulakernas tillväxt.

Den grupp som innehade makten styrdes av en annan logik: att öka eftergifterna till bönderna.

I början av 1925 gick NEP in i en andra fas under vilken de begränsningar som hindrade den privata bondeekonomin fria utveckling upphävdes. Anställning av lönearbetare och arrendering av jord blev tillåtet³ för att ”likvidera resterna av krigskommunismen”.⁴ Som premiärminister Rykov förklarade för partiets tjänstemän, skulle administrativa åtgärder och förtryck inte längre vara tillåtna, ens när det gällde att hantera kulakerna. Endast ekonomiska åtgärder skulle vara tillåtna (särskilt användning av finanspolitiken, men också berövande av rösträtt, även om detta inte var en ekonomisk åtgärd), tillsammans med en så kallad positiv politik, vars syfte skulle vara att hjälpa bönderna.⁵

Redan i maj 1924 oroade sig Zinovjev för att ”Nu har något nytt just hade börjat: som en följd av NEP genomgår landsbygden en process av differentiering”. Regimen hade vunnit stöd bland de välmående bönderna, vilket för Zinovjev var ett oroande symptom. Och ändå förklarade Zinovjev, som snart skulle finna sig vara dramatiskt emot den politik som han för

¹ Trotskij, *op. cit.* (se kap. 1, not 23), vol. I. [[Ryska revolutionens historia del 1](#), kap 16]

² Till exempel Kritsman, ”K voprosu o klassovom rassloenii sovetskoi derevni”, *NAF*, 1925, nr 2, s. 50-7.

³ Se resolutionerna från den fjortonde partikongressen i april 1925, särskilt centralkommitténs beslut från den 30 april 1925, i *KPSS v rezoljutsijach*, Vol. II, s. 116-26. För en kort beskrivning av denna politik se R. Daniels, *The Conscience of the Revolution*. (Cambridge, Mass., 1960), s. 257-9.

⁴ Rykov citerade resolutionerna från den fjortonde konferensen i sin ”Osnovnie voprosy nashei politiki v derevne”, *NAF*, 1925, nr 10, s. 13.

⁵ *ibid.*, s. 8, 13-14.

tillfället förespråkade, att man i stället för att obevekligt sätta press på kulaken måste ”stödja medelbönderna och fattigbönderna”.⁶

Den tydligaste och mest optimistiska beskrivningen av denna nya fas av NEP gavs av Bucharin i den berömda parollen ”Berika er!”. Detta riktades till synes till alla bönder, men det kunde bara få ett resultat.

”De som gynnades av paritets och statens politik var i stort sett de initiativrika och välbärgade bönderna”, konstaterar E. H. Carr.⁷ Men dessa bönder blev oundvikligen kulaker.

Från 1925, och som en till följd av det oundvikliga samspelet mellan marknadens lagar och faktorer som är specifika för ett primitivt jordbrukssamhälle, ökade skiktningen bland bönderna och sovjetregimen möttes av en ny klassrörelse bland massorna på landsbygden; en rörelse som gick tvärt emot regimens egna mål. En differentiering liknande den som förekommit före kriget började uppstå och orsakade en utbredd desillusionering bland batrakerna och bednjakerna. Många av dem hade kämpat för den sovjetiska regimen på olika fronter, eller hade rekvirerat spannmål från byns exploatörer, bara för att upptäcka att regeringen nu gynnade dessa grupper och till och med de giriga kulakerna. De senare tog under tiden kontrollen över landsbygden och började stödja den fattiges sovjetregim.

Denna situation orsakade stor oro bland ledarna och spred förvirring bland aktivisterna. Åsikterna varierade i vilken utsträckning dessa processer hade rotat sig och vilka risker som kunde vara förknippade med dem. Detta var en källa till oenighet som orsakade några av de bittraste trätorna inom partiet. Men till och med den optimistiska högern kunde inte förbli likgiltig inför de välbärgade skiktens framryckning i byarna och deras växande inflytande bland böndernas massa.

Det var mycket tydligt att NEP:s fria dynamik skapade kulaker på landsbygden och NEP-män i städerna. Till och med den optimistiska Bucharin, som förutsåg *vrastanie* (integrationen) av kulakerna i det socialistiska systemet, såg ändå på denna klass som ett främmande element och till och med som en fientlig klass. Om förhållanden som var ogynnsamma för regimen skulle utvecklas fanns risken att en *smytjka* (allians) av fientliga klasser som skapats av NEP skulle kunna förenas mot den sovjetiska regeringen.

Av denna anledning var det av största vikt för regimen och dess teoretiker att så exakt som möjligt ta reda på och definiera graden av differentiering, omfattningen av varje skikt och dess ekonomiska styrka.

Uppgiften var dock mycket komplex. Forskarna och politikerna arbetade inom ramen för vissa grundbegrepp som hade tillhandahållits av Lenin; det vill säga batrak (jordbruksarbetare), bednjak (fattigbonde), serednjak (medelbonde) och kulak (rik bonde). Definitioner av dessa kategorier orsakade tillräckligt med svårigheter, men det fanns ytterligare komplikationer. Bland serednjakerna gjordes det till exempel skillnader mellan *malomosjtjny* (svaga) och *zajtjochny* (starka) eller *krepki* (välbärgade). Listan slutade inte heller där. Det rådde ingen tvekan om att fattigbönderna exploaterades hårt av kulakerna; de fyra grundläggande kategorierna fanns utan tvekan, men verkligheten gäckade definitionerna och forskningen på grund av att de inbördes förhållandena i bondesamhället vid denna tid var suddiga och eftersom det sätt på vilket partiet försökte uttrycka denna verklighet var otillräckligt.⁸

⁶ Carr, *A History of Soviet Russia; The Interregnum*. (London, 1954), sid. 147, hämtar detta citat från trettonde partikongressen. stenogram, s. 100-2. [svenska: *Mellan Lenin och Stalin*, sid 146]

⁷ Carr, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Part I, s. 98.

⁸ *ibid.*, s. 93.

Två ytterligare hinder försvårade partiets marxistiska forskare från att fullt ut förstå den verkliga klassituationen på landsbygden. Forskarna påverkades när partiets politiska linje ändrades och påverkades också av klimatet i de politiska strider som rasade mellan de olika grupperna inom partiet vid denna tid. Risken att betecknas som medlem av oppositionen påverkade i betydlig omfattning forskningens slutsatser.

Ett annat allmänt problem var svagheten hos den partikader som var avdelad till jordbruket och i synnerhet avseende vetenskaplig forskning om bönderna.

1. Försök till klassificering och dess resultat

Revolutionen, jordbruksreformen och den partiella avkulakiseringsrörelsen 1918 (*kombedy*, eller fattigbondekommittéernas rörelse) åstadkom en betydligt större grad av jämlikhet mellan bönderna när det gällde egendom. Kulakerna verkade nästan ha försvunnit, medan bednjakerna erhöll ytterligare jordlotter.

Men trenden mot en större jämställdhet var ofullständig, ibland faktiskt illusorisk. Även om de som saknade jord, och de som hade för lite jord, fick mer, fick de, när det gällde utrustning som var nödvändig för att odla jorden, antingen för lite eller inget alls.⁹ Denna situation skapade en veritabel härva av motsättningar, som medförde att de skillnader som helt nyligen hade jämnats ut återuppstod.

En bonde som inte hade några dragdjur, eller saknade tillräckligt med jordbruksredskap för att odla sin mark, var tvungen att hyra dem från en granne som var lyckligare lottad, eller så tvingades han utarrendera en del av sin jord till en bättre rustad *chozjain* och sedan söka anställning som arbetare hos samma granne eller någon annanstans.

Enligt en av de uppskattningar som *TsSU* (statistiska centralförvaltningen) gjort omkring 1926, hade 28,2 % av gårdarna i RSFSR, 37,5 % i Ukraina och 11,4 % i Vitryssland hyrt djur och redskap för att odla sin jord.¹⁰ En situation där en bonde var tvungen att låna en häst eller en vagn för att arbeta, vanligtvis på bekostnad av en del av sin skörd, eller var tvungen att söka betald anställning hos andra bönder, var i sig tillräcklig för att ge upphov till ekonomiska ojämlikheter och till relationer som uppmuntrade exploatering.

Man får inte glömma bort att där landsbygden är fattig krävs lite för att skapa antagonistiska sociala skikt. Mellan mannen som får gå hungrig och mannen som kan tillfredsställa sin hunger finns det en avgrundsstor skillnad, även om skillnaden i ekonomiska termer ibland endast kan bestå av några få dussin extra pud* spannmål eller potatis som ägs av den mer lyckosamme bonden.

Tur hade också något att göra med dessa skillnader; ett dåligt eller ett bra år, en brand, en sjukdom eller antalet arbetsföra i familjen, personliga egenskaper som flit, initiativ eller kulturell nivå (läsförmågan var i sig en enormt viktig faktor) och nykterhet, var alla av största vikt för ekonomisk framgång. Dessa egenskaper gynnade i hög grad vissa bönder som visste hur de skulle utnyttja NEP:s redan ganska väl utvecklade marknadsekonomi.

Bonden är samtidigt producent och köpman. Partiteoretikerna kallade honom en "liten varuproducent".¹¹

Marknadens lagar, med dess prisfluktuationer och dess behov av krediter, småskalig merkantil produktion med sina inre motsägelser, ojämlikhet i utrustning och avvigsidorna hos en primitiv

⁹ Beskrivs av Kritsman, *op. cit.*, av Vermentitjev i hans bidrag till en diskussion vid Kommunistiska akademien, *NAF*, 1928. Nr 5, och av Trifonov, "Otjerki klassovoi borby v gody NEPa, 1927-37" (Moscow, 1960), s. 182-3.

¹⁰ Vermentitjev, *NAF*, 1928, nr. 5, s. 138.

* En pud = 6.38 kilo, Öa.

¹¹ *Melkotovarny proizvoditel*.

jordbruksnivå – alla dessa faktorer bidrog till den differentiering som resulterade i att det uppstod sociala ytterligheter bland bönderna: välbärgade bönder å ena sidan, bednjaker och jordbruksarbetare (batraker) å den andra.

Det var dock inte lätt att registrera eller analysera dessa fakta. Graden av differentiering bland de sovjetiska bönderna var ännu inte så långt framskriden. I grund och botten var bonde-massorna mer eller mindre homogena, och till och med de som påstod sig kunna urskilja begynnande sociala klasser bland bönderna erkände att de endast hade att göra med de embryonala formerna av en utveckling som fortfarande var i sitt inledande stadium.

Oavsett om bonden var fattig eller välbeställd, kulak eller till och med (i många fall) batrak, så var bonden först och främst ägare till en gård. I detta avseende

”arbetar nästan varje bonde inte bara på sin egen gård, utan han själv eller medlemmar i familjen, arbetar också utanför den. Dessutom kan han anställa arbetare eller hyra produktionsmedel från någon eller alternativt hyra ut sina egna produktionsmedel. Till exempel lånar han eller lånar han ut utsäde. Kort sagt, det finns praktiskt taget inga fall där en bondgård hanterar sin produktion helt oberoende. Men väldigt ofta kommer den ändå i allt väsentligt att administreras som en självständig gård”.¹²

Dessa anmärkningar, gjorda av en forskare som specialiserat sig på böndernas sociala struktur, ger en rättvisande bild av problemets komplexitet.

Valet av kriterier för klassificering av en bonde till en viss grupp och utarbetandet av forskningsmetoder och statistiska metoder var en svår uppgift. Bara den till synes enkla kategorin batrak (lönearbetare inom jordbruket) innebar svårigheter. Många batraker ägde små gårdar,¹³ och sökte arbete dag för dag och inte för en säsong eller ett år och av just den anledningen skulle de kanske betraktas bednjaker, som också ofta lämnade sina gårdar (eller skickade en familjemedlem) för att arbeta som lönearbetare.

När det gäller bednjaken definierades denne ofta som en bonde, som sådde lite och saknade häst,¹⁴ och ofta arbetade ”i grannskapet”. Men enligt Strumilin var bednjaken ägare till en gård vars inkomster inte översteg den för en batrak; med andra ord åttio rubel per år.¹⁵

Det fanns ännu fler definitioner för denna bednjak-kategori, som sågs som den sovjetiska regimens stöttepelare på landsbygden. Det var också svårt att skilja mellan bednjakerna och det närliggande serednjak-skiktet, som i teorin inte klassificerades som ett ”stöd” utan som en ”allierad”. Det sades ibland att hälften av serednjakerna var ”svaga” (*malomosjtjnye*), för att de inte sådde tillräckligt, hade mycket lite utrustning och knappt lyckades få det hela att gå runt utan extra arbete utanför den egna gården.¹⁶ Skillnaden mellan dem och bednjakerna låg i tillgången till en häst. Men även många bönder som hade en häst klassificerades som bednjaker.

Det var dessutom svårt att bestämma vid vilken punkt en serednjak kunde klassificeras som ”stark”, och särskilt vid vilken punkt en ”stark” serednjak blev en kulak. Enligt vissa forskare, var en bonde, oavsett om han var ”stark” eller ”svag”, som inte exploaterade någon bara en ”allierad” serednjak, medan kulaken uteslutande var en bonde som utnyttjade lönearbete.

¹² Kritsman, *NAF*, 1928, nr 4, s. 142; en artikel med titeln ”Kriterier för studier av klasstrukturen på landsbygden” (en diskussion som hölls vid den Kommunistiska akademien i januari 1928).

¹³ Libkind, ”Sotsialno-ekonomitjeskaja geografija krestjanskogo chozjaistva”, *NAF*, 1929, nr. 2-3, s. 57.

¹⁴ Larin, *Sotsialnaja struktura SSSR i sudby agrarnogo perenaselenija*. (Moskva/ Leningrad, 1928), citerat av Libkind, *op. cit.*, s. 58.

¹⁵ *Planovoe Chozjaistvo*, 1929, nr. 8, s. 54.

¹⁶ Stalin, *Sotjinenija*, Vol. XIII, s. 246. [på svenska: ”Tal på kollektivbrukens slagbrigadörers första unionskongress”, 19 februari 1933, i *Leninismens problem* s. 641 ff]

Det hade varit enkelt om så hade varit fallet. Men för det första var till och med en fattig serednjak ofta arbetsgivare och hyrde ut produktionsmedel¹⁷ och detta var naturligtvis ännu mer sant för den ”starke” serednjaken. Dessutom klassificerades ett stort antal kulaker, kanske hälften av dem, som kulaker enligt andra kriterier än anställning av arbetskraft, eftersom de inte anlidade lönearbetare.¹⁸

Det kriterium som oftast användes för att bestämma ett skikt på landsbygden var storleken på den jord som odlades på en gård¹⁹ och detta förvrängde bilden avsevärt till förmån för de välbärgade skikten och minskade kraftigt antalet kulaker. Under sovjetiska förhållanden, där köp av jord var förbjudet och där en alltför stor gård väckte myndigheternas och skatteinspektörernas uppmärksamhet och kunde resultera i att bonden berövades rösträtten, resulterade det i att bondentreprenörernas ekonomiska aktiviteter i stället riktade sig mot att skaffa sig makt genom kommersiella transaktioner och förvärv av redskap, särskilt jordbruksmaskiner.

Således kunde en gård med stora odlingsbara ytor tillhöra en stor familj av medelbönder, medan en gård med mycket mindre odlingsbar yta, enligt sovjetiska definitioner, mycket väl kunna dölja en äkta kulak, som hyrde ut jordbruksmaskiner till bönder, lagerförde och sålde spannmål osv. Han kanske dessutom hade mycket mer odlingsbar jord än som var uppenbart och detta på jord som hyrts från fattiga bönder, ofta under förutsättning att transaktionen inte skulle registreras.

Kriteriet baserat på antal boskap var inte mer tillförlitligt. Inom vissa gränser gav det en tydligare bild av bednjaken, men den lämnade forskaren maktlös under försöken att definiera de övriga skikten. Faktum är att en stark bonde, som innehade cirka tre kor och två hästar, mycket väl kunde klassificeras som kulak, men han kunde lika lätt vara en ”bra” serednjak, om han hade en stor familj, inte anställde arbetskraft, och inte var involverad i handel i någon större utsträckning.

Många kommissariat som var sysselsatta med bönderna, särskilt Finanskommissariatet, Statistiska centralförvaltningen, Gosplan och förmodligen Handelskommissariatets avdelning med ansvar för statlig upphandling, stödde eller genomförde sociologisk eller statistisk forskning. Ett viktigt bidrag gavs också av republikernas jordbrukskommissariat, särskilt de från RSFSR och Ukraina. Forskning och allmänna studier genomfördes också av jordbrukssektionen (inom kort döpt till Jordbruksinstitutet) vid den Kommunistiska akademien under ledning av en begåvad forskare, Kritsman. Andra delar av akademien, särskilt avdelningen för stat och lagar, var också inblandade.

Viktig forskning och undersökningar genomfördes av Inspektionskommissariatet och av vissa avdelningar inom centralkommittén. Men trots överflödet på institutioner som hanterade problemet var resultaten som uppnåddes magra.

Akademins jordbrukssektion började utarbeta statistiska tabeller som kombinerade data baserade på värdet av produktionsmedel, inklusive redskap och boskap, med så kallade

¹⁷ Gaister, *NAF*, 1927, nr 11-12, s. 20. Lyasjtjenko, *op. cit.* (se kap. 1, not 42), vol. III, s.138 rapporterar att i de sädesproducerande regionerna i RSFSR anställde 34-37 % av bönderna med 0,1 till 3 desjatin [1 desjatin = 1,1 ha] odlingsbar jord lönearbetare. Problemet är tillräckligt komplext som det är. Det bör dock tilläggas att när en serednjak eller en kulak skulle utföra ett arbete på en bednjaks jord gjorde han oftast det personligen och tog då med sig sin egen häst och egna redskap. På detta sätt tycktes han vara en daglönare anställd av bednjaken..

¹⁸ Enligt Lyasjtjenko, *op. cit.*, vol. III, s. 138, var 1926 44,3 % av alla lönearbetare i den veteodlande zonen anställdes av hushåll som hade mer än tjugofem desjatin odlingsbar jord. Men 31,5% av alla hushåll i denna zon sysselsatte också arbetare. På sidorna 238-9 uppger författaren att 51,1 % av alla kulaker i landet, uppskattat till 3,24 % av alla bondhushåll, sysselsatte lönearbetare.

¹⁹ En undersökning som genomfördes av *TsSU* 1925 kritiserades av Yakovlev från Granskningskommissariatet för att ha använt detta kriterium. Se Gaisters tal vid konferensen för Agrara marxister *NAF*, 1930, nr 1, s. 92-3.

”direkta sociala index”, såsom anställning av arbetskraft, uthyrning av redskap och arrende-ring av jord. 1928 föreslog Kritsman ett mycket komplicerat men genialt system som innehöll resultaten av de viktigaste indexen, som enligt hans åsikt skulle göra det möjligt att skilja mellan en ”småborgerlig” gård, en ”småkapitalistisk” gård och en ”semi-kapitalistisk” gård genom att i procent uttrycka i vilken grad dess ekonomiska relationer var ”exploaterande”, ”exploaterad” eller ”oberoende”.²⁰ Några av hans åhörare mottog allt detta ganska skeptiskt som en steril övning i hårklyveri, men han sa till dem: ”Detta är ingen enkel uppgift med tanke på mångfalden och komplexiteten i de sociala relationerna. Men jag är övertygad om att det är en uppgift som kan genomföras....”

Han glömde emellertid bort att han själv i början av sin framställning hade förklarat att beräkningarna för denna speciella forskning var för grova, ”... för vårt statistiska material är tyvärr dåligt anpassat till en sådan relativt subtil forskning. De är för tvetydiga för detta ändamål”.²¹

Svagheten hos de ”kapitalistiska” faktorerna i bondekonomin, som författaren betonade flera gånger i sitt tal, var en annan källa till svårigheterna.

I samband med en folkräkning och en allmän redovisning av den sociala skiktningen i landet som helhet gjorde *TsSU* 1925 ett första försök inom ramen för arbetet i en kommission som hade till uppgift att uppskatta tillgången på spannmål och foder (*chlebofurazjny balans*). Men dessa resultat avvisades av Inspektionskommisariatet, liksom det index för odlingsbar jord som hade införts.²² Under ordförandeskap av den dåvarande finansministern Frumkin inrättade *Sovnarkom* två år senare en särskild kommission för att studera skatteavgifter, och den innehöll de ledande specialisterna inom området.

De presenterade följande siffror för 1925:

serednjaker — 64,7 %
bednjaker — 24 %
kulaker — 6,9 %, ökade till 7,9 % för 1926-7.²³

Strumilin lade fram en annan beräkning för året 1926-7, som tog sitt grundindex från gårdens inkomster. Han baserade sina resultat på material som publicerats för skatteändamål av finanskommisariatet. Hans resultat:

serednjaker — 60,6 %
bednjaker — 30,3 %
välbärgade — 3 %

Hans klassificering inkluderade inte kategorin kulak. Hans beräkningar för 1927-8 gav en oväntad procentandel på 45,9 % för bednjaker. Med tanke på detta fel var han tvungen att korrigera sina beräkningar och att lämna en ny tabell med respektive 56,8 %, 37,9 % och 4,8 % för de välbärgade bönderna.²⁴

1928 genomförde Jordbruksinstitutet ett viktigt arbete som baserades på en folkräkning och detaljerad beskrivning av 700 000 hushåll. I stället för de tre grupper som intresserade finans-

²⁰ Detta system förklarades för den Kommunistiska akademien av Kritsman. *NAF*, 1928, nr 4. Innehållet i denna diskussion finns i nr 4, 5 och 6 i denna tidskrift.

²¹ *NAF*, 1928, nr. 4, s. 115, 140.

²² Enligt Gaister, *NAF*, 1930, nr 1, s. 92-5, och andra källor.

²³ De kriterier som antogs var odlingsbar jord och antal dragdjur och för *verchusjka* och långtidsanställning av lönearbetare. Molotovs tal till den femtonde partikongressen baserades på dessa siffror. *15-ty S'ezd VKP (b)*, stenogram, s. 1053-7.

²⁴ För Strumilins ganska fruktlösa ansträngning se hans artikel ”Rassloenie sovetskoï derevni”, *Planovoe Chozjajstvo*, 1929, nr 8.

myndigheterna,²⁵ särskilde denna studie fyra huvudgrupper framtagna med hjälp av kombinerade index, inkluderande:

1. Värde på produktionsmedel.
2. Anställning av arbetskraft.
3. Hyra och uthyrning av produktionsmedel.
4. Annan inkomst än från jordbruket.

Resultaten utvidgades sedan med extrapolation till 21 miljoner hushåll vilket gav följande resultat: proletariat 7,3 %, halvproletariat 18,5 %, ”enkla producenter” (*prostye tovaroproizvoditeli*) 59,6 %, och ”småkapitalister” 3,6 %. Denna undersökning visade också att andelen av den sista kategorin steg så högt som till 5 % endast i sammanhängande jordbruksregioner, medan andelen i andra regioner varierade mellan 1,9 % och 3,5 %.

Man skulle kunna citera dussintals sådana studier, som nästan alla ger olika resultat för varje skikt och skiljer sig åt lika mycket både vad gäller använda kriterier och själva klassificeringen.

Vi bör också nämna uppgifter som publicerades i *Gosplans* tidskrift av två forskare (antagligen arbetade de på finanskommissariatet) vilka baserades på material från *TsSU* för 1926-7, men med approximerade korrigeringar för år 1928-9.²⁶ De kom fram till en siffra på endast 51 % för serednjaker och 30,4 % för bednjaker. Det nämndes inget om batrakerna som antagligen inkluderades i bednjakerna. Dessutom inkluderades 18,6 % av hushållen, inklusive 4,5 % kulaker och 14-15 % ”välbärgade”, i *verchusjka* (de övre skikten).

Förekomsten av en sådan *verchusjka* som en separat kategori bestreds av andra forskare inom partiet, särskilt Gaister, som mycket förnuftigt fastställde att begreppet *zazjitojny* saknade klassinnehåll.²⁷ Nu visade partiledarna en förkärlek för att använda den extremt vaga termen *verchusjka*, som ibland användes för att beteckna enbart kulakerna, andra gånger kulakerna och de välbärgade. När klassmotsättningarna och den politiska temperaturen ökade var det den vagaste termen som oftast användes i tal och i pressen och ordet kulak åtföljdes sedan i många fall av orden: ”och den välbärgade” (*zazjitojnye*). När Stalin uttalade sig 1933 representerade denna grupp 15 % av hushållen och detta tillhörde det förflutna.²⁸ Sett i sitt historiska sammanhang har detta Stalins uttalande en särskilt olycksbådande betydelse. ...

För tillfället visade sig svårigheterna med att studera skiktningen bland bönderna vara oöverstigliga och i slutändan har ingen giltig och auktoritativ undersökning någonsin gjorts om detta svårbehandlade problem. Myndigheterna fattade sina egna politiska beslut och agerade i enlighet därmed och avgjorde således frågan utan att vänta på en exakt bedömning av situationen ...

²⁵ Gaister, som övervakade detta arbete, föreslog så många som fem grupper: proletariat, semi-proletariat, serednjaker, entreprenörer och en grupp semi-kapitalister och småkapitalister. Se hans artikel ”Sootnosjenija klassov i grupp v derevne”, *NAF*, 1927, nr 10 s. 25, Eftersom de två övre skikten enligt hans uppskattning utgjorde 15,5 % i Ukraina, 23,6 % i norra Kaukasien och 24,7 % i Ural, användes hans resultat av Vänsteroppositionen. Detta tvingade honom att dra tillbaka i en annan artikel, ”Rassloenie derevni i oppozitsija”, *NAF*, nr 11-12, där siffrorna för samma grupper ändå är mycket höga. Lämpligheten för kategorin ”entreprenör” ifrågasattes från alla håll och övergavs därför den av sina författare.

²⁶ Averbuch och Brjuchanov, *Planovoe Chozjaistvo*, 1929, nr 11, s. 91-2.

²⁷ Gaister, *NAF*, 1927, nr. 11-12, s. 20.

²⁸ Stalin, tal vid kolchosarbetarnas första kongress, *Sotjinenija*, vol. XIII, s. 246.[” Tal på kollektivbrukens slagbrigadörers första unionskongress”, i *Leninismens problem* s 653-4]

På den konferens för agrar-marxister (de som hanterade jordbruksproblemet) som hölls i slutet av 1929 träffades den lilla grupp som arbetade inom detta område och gjorde en förteckning över de studier som hittills gjorts. Än så länge var detta arbete varken tillräckligt eller fullständigt. Men under sista dagen av denna konferens höll Stalin ett tal där han talade om möjligheten att skicka NEP "till djävulen". Därmed sände han varje mödosam och ofullständig undersökning med dess förfiningar och subtiliteter till samma destination. ...

Vi ska nu undersöka våra *dramatis personae*, med andra ord batraken, bednjaken, serednjaken och kulaken och försöka komma fram till en ungefärlig uppskattning av situationen för varje skikt och de problem som de utgjorde för sovjetregimen.

2. Batraken

Före revolutionen stod batraken längst ner på den sociala stegen. Mot slutet av NEP var han i samma position. Enligt teorin var han en bundsförvant till det urbana proletariatet under utövandet av diktaturen. I själva verket utgjorde batrakerna det fattigaste och mest föraktade skiktet i det sovjetiska samhället i allmänhet och på landsbygden i synnerhet. Den sociala definitionen av batraken framhöll att han var en proletär som bara levde av lönearbete inom jordbruket. Vi har sett att situationen i praktiken alltid var mer komplex. Detta förklarar svårigheten att bestämma antalet batraker. Enligt de siffror som lämnades till konferensen för agrar-marxisterna i december 1929 fanns det 2 760 000 batraker 1927, men deras antal ökade ständigt. 1929 var de 3 231 000. Av dessa minskade antalet långtidsanställda kontinuerligt på grund av restriktioner och på grund av riskerna för att deras arbetsgivare skulle klassificeras som kulaker. Å andra sidan ökade antalet daglönare, som var mindre skyddade av lagen. 20 % av det antal som ovan anges för 1927 var daglönare, men 1929 var de redan 39 %.²⁹

Vi bör först och främst göra det klart att majoriteten av batrakerna ägde en jordlott. 1926 publicerade *Bolsjevik* en artikel som visade att i hela landet ägde 63 % av batrakerna gårdar och en tredjedel av dessa hade odlingsbar jord och djur medan andra enbart hade odlingsbar jord. Cirka 35 % hade inte längre någon jord,³⁰ men det är mycket troligt att de fortfarande strävade efter att skaffa sig jord.

Ett litet antal batraker var anställda hos sovchoserna (160 000 år 1927) och ett stort antal hos landsbygdssamhällena och kooperativer. Samhällena anställde främst herdar, 851 000 herdar 1927, varav 629 000 anställda av landsbygdssamhällena, och resten av enskilda bönder. Majoriteten av batrakerna arbetade för enskilda bönder. För 1927 har det beräknats att av alla som var registrerade som långtidsanställda lönearbetare (men för mindre än ett år, *srokovje*) arbetade 1 365 000 för enskilda bönder.³¹ Till detta måste läggas ett stort antal daglönare. Men detta är viktigt; det var inte nödvändigtvis kulakerna som anställde lönearbetare. Anställningen av arbetskraft var utbredd i byarna och ibland kunde till och med en bednjak tvingas att anställa en arbetare.

Det är mycket svårt att få en exakt uppfattning om hur batrakerna delades upp. Lyasjtjenko rapporterade att i RSFSR:s veteproducerande regioner använde sig 31,5 % av alla hushåll lönearbete.³² Det kan antas att serednjakerna ibland också anställde *srokovje*, även om de huvudsakligen anställde daglönare, medan kulakerna oftast anställde på längre tid. I själva verket missade varje folkräkning lönearbetarna, för det fanns ingen underskott på batraker och ingen drömde om att uppge för myndigheterna att man anlät arbetskraft av detta slag. Det

²⁹ Gaister, *NAF*, 1930, nr 1, s. 96-7. Observera att det är en skillnad på ungefär en miljon personer mellan siffrorna för *TsSU* och de för Jordbruksarbetarnas fackförening.

³⁰ Spektor, "Profsojuzy i rabota v derevne", *Bolsjevik*, 1928, nr 8, s. 74. Larin anger siffran 1 300 000 för dem utan jord. "Chastny kapital v selskom chozjaistve", *NAF*, 1927, nr 4, s. 40.

³¹ I en publikation från *TsSU* från 1928 citerad av A. Levin, *NAF*, 1929, nr 10 (bibliografiskt index).

³² Lyasjtjenko, *op. cit.*, vol. III, s. 130.

är därför svårt att bestämma hur många batraker som endast anställdes av kulaker. Lyasjtjenko påpekar att endast 51,1 % av de rika anlidade lönearbete och tillhandahåller ett överflöd av ofullständiga och relativa siffror, men inga definitiva slutsatser.

Faktum är att data antingen saknades eller var oanvändbara. Följande verkar emellertid vara en rimlig hypotes: om bara hälften av kulakerna anlidade lönearbete och endast 1 % av alla hushåll anlidade mer än en batrak (som Kritsman uppgav till Kommunistiska akademien 1928),³³ då skulle man komma fram till en siffra på ungefär en miljon batraker, under förutsättning att man enades om andelen kulaker, oavsett om det är 3,24 % som Lyasjtjenko hävdar, eller 3,9 % som han hävdar på en annan sida i sitt arbete, eller, återigen, 5 %, en siffra som accepterades av de politiska myndigheterna kring 1929 .... Vår uppskattning av antalet batraker som arbetar för kulaker är baserad på detta senare index, som vi senare kommer att se aldrig bekräftades av någon som helst forskning.

Batrakernas arbetsförhållanden (även i en sovchos) var ”slavliknande”. Vänsteroppositionens *Plattform* (september 1927) uppger detta³⁴ och det finns gott om officiella uppgifter samt information som nyligen publicerats som bekräftar detta påstående.

Batrakerna arbetade tolv till tretton timmar per dag på sommaren, elva timmar under våren och hösten och deras inkomster översteg inte hälften av vad en sovchosarbetare tjänade. I Sibirien där ojämlikheten var störst tjänade de 2,5 gånger mindre än en industriarbetare.³⁵ En del av denna lön betalades dessutom i natura. Ibland var anställningsformen till och med *métayage* * eller *corvée* ** (*izdolsjtjina; otrabotka*) och det gällde särskilt i Centralasien men också på andra håll. ”Överallt stöter man på fall av slavarbete (*kabalny*) som pågår i flera år, i sken av utbildning, fiktivt äktenskap, pseudolärlingskap eller blodsband.”³⁶

Det är värt att nämnas att en ganska stor andel av batrakerna bestod av kvinnor, ungdomar och barn och att de ofta varken kunde läsa eller skriva.

Den information som lämnades av den sovjetiska pressen från den här perioden ger en ganska exakt bild av situationen för batrakerna i den sovjetiska byn. Allt gick emot dem. När regimen från och med 1925 och framåt hade slagit in på den nya NEP-linjen verkade den ha bestämt sig.

”Nu är det inte frågan om att hindra att de välbeställda bönderna blir rikare”, skriver *Pravda* den 20 mars 1925, ”utan att få serednjakerna att samarbeta och batrakerna att enas.”

Av detta blev bara den första delen genomförd. Lagstiftning för att skydda arbetarna fanns visserligen, men verkställdes inte, eftersom Arbetsinspektionen på landsbygden bara hade ett mycket litet antal inspektörer till sitt förfogande. Myndigheterna på platsen, inklusive folkdomstolar, var benägna att ställa sig på de mäktigas sida.³⁷

³³ *NAF*, 1928, nr 4, sid. 117. Kritsman uppskattade år 1926 att summan av de anställda bönderna till en och en halv miljon batraker. *NAF*, 1927, nr 2, sid. 10. *TsSU:s* siffra på 1 100,00 batraker och herdar 1926 citeras av Larin, *NAF*, 1927, nr 4, sid. 41. Larin ifrågasätter emellertid *TsSU:s* siffra och insisterar på att 2,5 miljoner batraker och herdar 1926 anställdes av privata bönder.

³⁴ *Les Bolsheviki contre Staline, 1923-8.* (Paris, 1957), s. 95. ([Den förenade vänsteroppositionens plattform](http://Den_förenade_vänsteroppositionens_plattform_på_marxistarkiv.se) på marxistarkiv.se, s 11.)

³⁵ Trifonov, *op. cit.* (se not 9), s. 180.

* arrendet till jordägaren med betalas med en del av den egna produktionen

** arrendet betalas med dagsverken för jordägaren

³⁶ N. Vizen, en artikel om problemet med batrakernas löner, *NAF*, 1929, nr 7, sid. 123.

³⁷ T.ex. Kosjelev, ”Batratskie zabastovki”, *NAF*, 1929, nr 10, sid. 86. Kosjelev uppger att domstolarna ofta skyddade kulakerna, utfärdade domar till förmån för dem och ”undergrävde batarkernas vilja att åtala sina arbetsgivare”. Detta ägde rum inte bara 1927, utan så sent som i oktober 1929!

Jordbruksarbetarnas fackförening (*Vserabotzemles*) gjorde, även enligt partiets teoretiska organ, inte mycket för att skydda batrakerna eller för att hjälpa dem att förbättra sin situation i enlighet sin målsättning.³⁸ Av 3 miljoner batraker var bara en fjärdedel medlemmar i fackföreningen, vilket Molotov med beklagande noterade i sitt anförande under femtonde partikongressen. Han överdrev antagligen, för i en publikation utgiven 1929 av den Kommunistiska akademien hävdades det att endast 424 621 av 3 miljoner batraker var organiserade. . .³⁹

I samma tal uppgav Molotov att i slutet av 1927 var endast 14 000 batraker partimedlemmar. Situationen skulle förändras senare, men mycket långsamt. Uppgifter som publicerades i *Bolsjevik* 1929 visar att i partiets landsbygdsorganisationer var batrakerna minst representerade.⁴⁰ Vissa tjänstemän ville inte ha något med dem att göra på grund av att ”alla är fyllbultar”. Andra hävdade med rätta att det var omöjligt att rekrytera dem till partiet eftersom de aldrig var fria från sitt arbete. På regionala konferenser med hundratals delegater kunde man ibland knappt hitta några batraker överhuvudtaget.

Vi vet att batraken, som alla andra bönder, strävade efter att bli en självständig jordbrukare, att få mer jord och fler redskap att odla jorden med. Han skulle kanske ha varit beredd att gå med i ett jordbrukskollektiv, men ingen bjöd in honom att gå med i ett sådant kollektiv. Vid den tiden var regimen inte det minsta intresserad av kollektivisering. Inte heller tänkte någon på att förse batrakerna med mer jord och redskap.

NEP behövde batrakerna, men den sovjetiska regimen kunde inte hitta något sätt att hantera deras problem. Och så fortsatte batraken att figurera som en paria i det samhälle som hade uppstått ur oktoberrevolutionen och han fick vänta på sin del av frukterna från denna revolution. Samtidigt fanns det inget område i det sovjetiska samhället där klyftan mellan läran och verkligheten var mer uppenbar och mer komprometterande för den socialistiska idén . . .

Följaktligen var detta tillstånd ett stort bekymmer för många aktivisters revolutionära samvete.

3. *Bednjaken*

Bednjaken, batrakens närmaste granne på den sociala stegen, beskrevs enligt partiets politiska språkbruk som partiets ”sociala stöd” på landsbygden, tillsammans med batrakerna.

Vi har sett att för Larin var bednjaken primärt en bonde utan häst. Officiella uppskattningar av den ”hästlöse” varierar kring cirka 30 %. Vi har i alla fall att göra med en bonde vars inkomst från hans gård helt klart är otillräcklig för att försörja familjen och detta även i en bördig jordbruksregion. För att klara sitt uppehälle tvingas han att söka annat arbete och då i första hand som lönearbetare inom jordbruket.

Ett annat kriterium, som syftar till större precision, försökte definiera bednjaken i termer av ett visst samband mellan bristen på produktionsmedel och överskottet på arbete som blir resultatet av detta.

Med utgångspunkt från denna definition gjorde en grupp forskare skillnad mellan bednjaker på de så kallade ”proletära” gårdarna och de på de så kallade ”semi-proletära” gårdarna. Den första kategorin inkluderade de jordbrukare som sålde sin arbetskraft mer än femtio dagar per

³⁸ Spektor, *op. cit.*, s. 76. Det finns ett överflöd av bevis som stöder detta: t.ex. de officiella uppgifterna från Inspektionskommissariatet om tillämpningen av lagen för skydd av lönearbetare inom jordbruket som citeras av Plesjkov i *NAF*, 1927, nr 11 (bibliografiskt index).

³⁹ Molotov, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, p. 1093; Angarov. *Klassovaya borba v sovetskoj derevni*. (Moscow, 1929), s. 41-2.

⁴⁰ Vareikis, ”Korennie voprosy raboty sredi batrachestva”, *Bolsjevik*, 1929, nr. 2, s. 90.

år. Den andra kategorin omfattade de som sålde sin arbetskraft mellan tjugo och femtio dagar per år, eller hyrde dragdjur i mer än tjugo dagar, eller redskap i över tio dagar per år.⁴¹

Om den första kategorin uppskattades till cirka 3 miljoner och bestod av cirka 10 miljoner själar, räknade den andra kategorin, de verkliga bednjakerna, till 6 eller 7 miljoner.⁴²

Enligt Strumilin låg bednjakens levnadsstandard knappt över batrakens. För honom skilde sig en bednjak från en arbetslös bonde endast i det att han inte var registrerad på arbetsförmedlingen och att han hade en jordlott som gav honom rätt att bli betraktad som en jordbrukare.⁴³

Enligt en annan författare var bednjakens situation användbar för landets ekonomi, eftersom de representerade en arbetskraft som kunde bevaras för en framtida industrialisering, utan att de skulle spridas eller degenerera. I själva verket hänförde sig den ökända (och katastrofala) överbefolkningen på den ryska landsbygden (som beräknades till 8-10 eller fler miljoner arbetare) huvudsakligen till detta skikt.

Även om de fakta och siffror som återgetts ovan kan ge en god uppfattning om bednjakens fattigdom och det tryck han kunde åstadkomma i det politiska och ekonomiska livet i landet, beskriver detta inte hela problemet. Den roll som detta skikt spelade i det komplexa samspelet mellan sociala krafter förstås bättre när man kommer ihåg att denne ”stackars sate” ändå var en veteproducent och att hans bidrag till statens alltför blygsamma spannmålsproduktion inte kunde ignoreras. Han kontrollerade en viss procentandel av den odlingsbara jorden (inga siffror finns tillgängliga). Han var säljare av spannmål och köpare av tillverkade produkter. Bednjakens andel av det spannmål som såldes över marknaden anges inte. Den var liten, men hade ändå betydelse.

Gaister, som har betonat dessa aspekter, försökte till och med beräkna bednjakernas bidrag till böndernas spannmålsreserver. Enligt honom måste de två första kategorierna (proletärer och halvproletärer) ha stått för 19,2 % av reserven i Ukraina, 19,7 % i norra Kaukasien och 10,5 % i Ural. 32,1 % respektive 17,2 % av böndernas inköp av industriprodukter i de två sistnämnda spannmålsproducerande regioner sades ha tillhört dessa kategorier.⁴⁴

På grund av sin fattigdom och nöd, var de fattiga å ena sidan redo att acceptera partiets slagord och samarbeta med detta för att införa de socialistiska förändringarna som predikades av den sovjetiska regimen, förutsatt att de fick nödvändigt materiellt stöd. Som producenter och konsumenter, behandlades de å andra sidan som sådana av myndigheterna. Under de många konflikterna mellan regimen och bönderna över *zagotovki* (spannmålsinköpen) och över prispolitiken i allmänhet, reagerade de fattiga på exakt samma sätt som de andra producenterna. I detta avseende betraktade de sig som bönder som alla andra och behandlades som sådana av upphandlingsorganen och politbyrån. Svårigheterna och tvetydigheterna i förhållandet mellan regeringen och denna del av bönderna, som ansågs vara den grundläggande länken för *smytjkan*, framgår redan av detta sammanhang.

Efter att man proklamerat NEP:s kulakvänliga fas kom en flodvåg av lugnande beslut som syftade till att dämpa de fattigas och de idealistiska aktivisternas farhågor. Vid en plenarsession för partiets centralkommitté 1925 tillkännagav Molotov en rad åtgärder som skulle

⁴¹ Gaister, *NAF*, 1927, nr. 10, s. 27-8.

⁴² Ignat, "Chozjaistvennaya pomosjtj derevenskoi bednote" *NAF*, 1928, nr. 10. s. 93.

⁴³ Strumilin, *op. cit.*, s. 56.

⁴⁴ Volf, "Problemy rekonstruktsii selskogo chozjaistva", *Planovoe Chozjaistvo*, 1929, nr 2, s. 100-1; Gaister, *NAF*, 1927, nr. 10, s. 33, 36. Gaister medger att detta är mycket grova uppskattningar. De ska endast tas som en uppskattning av storleken.

vidtas för att organisera *bednota*-bönderna, för att hjälpa dem ekonomiskt, rekrytera dem till den kooperativa rörelsen och stärka deras ställning i selsoveterna och andra byinstitutioner.⁴⁵

Partiet, Jordbruksarbetarnas fackförening och de sovjetiska organisationerna uppmanades att påta sig uppgiften att hjälpa de fattiga, batrakerna eller bednjakerna, vilka var partiets starkaste stöd bland bönderna. Det förekom även en långvarig diskussion om behovet av olika former av kollektiv organisering och att aktivera böndernas kommittéer för ömsesidigt stöd (*KKOV*).⁴⁶ Det var ingen brist på förordningar och cirkulär från partiet och *TsIK* i dessa frågor. Vi ska se vad det praktiska resultatet blev.

Det är betydelsefullt att samma möte godkände det ukrainska partiets beslut att omorganisera sina ”Kommittéer av fattigbönder” (*Komnezamy*), som hade erkänts som officiella organisationer sedan tiden för den stora *Kombedy*-rörelsen 1918, och omvandla dem till frivilliga organisationer.⁴⁷ Naturligtvis var detta liktydigt med att avskaffa dem. Anledningen till denna reform är tydlig. Det var viktigt att inte försämra relationerna med de mer driftiga bönderna, som förväntades tillhandahålla en märkbar ökning av jordbruksproduktionen.

Och ändå har partiet hela tiden hävdat, och hävdar än i dag, att ett massivt stöd ständigt gavs till bednjakerna för att göra det möjligt för dem att producera mer, klättra på den sociala stegen och bli serednjaker. Enligt detta specifika argument ägde en kontinuerlig *oserednyatjivanie* (utjämningsprocess) rum under NEP-perioden, vilket ledde till en oavbruten förbättring av de fattigas förhållanden.

Samtidigt medgav partiet, med en betoning som varierade beroende på hur bitter den interna kampen var och den linje som politbyrån hade antagit, att en ganska tydlig skiktningssprocess ägde rum på landsbygden och att den faktiskt hade samlat kraft under de senaste åren av NEP. Detta var raka motsatsen till det föregående resonemanget, eftersom processen nödvändigtvis måste ha resulterat i upplösning av mellanskiktet genom att det skapades en rik ”borgerlig” minoritet vid ena extreman och en allt talrikare *bednota* vid den andra.

I ett försök att förena de två teorierna, föreslogs att denna differentieringsprocess under sovjetiska förhållanden var av speciell typ. Inför framväxten av en välbärgad och exploaterande klass, med sitt ursprung i serednjakerna, hade den sovjetiska regeringen i sin osvikliga vaksamhet stärkt den ännu mer genom att utöka den med många bednjaker som upphöjdes till serednjaker.⁴⁸ Det minsta man kan säga är att denna teori aldrig tillfredsställande har bevisats.

Som ytterligare stöd för detta argument åberopade Molotov resultaten av arbeten som hade utförts av en expertkommission. Men han kritiserade samma kommission för att ha dragit slutsatsen att antalet serednjaker hade tenderat att stabiliseras. Han kritiserade den också för att ha underskattat antalet bednjaker. Cirka trettio sidor längre fram tillkännagav Molotov att från och med nu skulle 35 % av bondhushållen befrias från jordbruksskatten eftersom de var bednjaker. Fram till dess hade bara 27 % haft en sådan befrielse. Återigen citerar vi samma källa och vi finner att Molotov, två år efter han utfärdat förordningarna avseende organisationen av bednjakerna, konstaterar att detta åtagande hade misslyckats. Han beskriver arbetet bland de fattiga som ”skandalöst” (*bezobrazno*) försummat särskilt under ”de senaste åren”.⁴⁹

⁴⁵ Sammanfattat i en artikel av Milyutin, *NAF*, 1925, nr 9.

⁴⁶ Betydelsen av dessa *krestkomy* med sina lokala och centrala organisationer, budgetar, kongresser osv. bör inte överbetonas. Den dåliga kvaliteten på deras arbete fördömdes i en partiresolution av den 6 september 1929. Se samlingen av handlingar i *Kollektivizatsija selskogo chozjaistva*. (Moscow, 1957), dok. nr 53. Se även Bolsjakov, *op. cit.* (se kap. 1, not 5), s. 148-51.

⁴⁷ Samma beslut tillämpades på Kazakstan, Jakutsk etc., där, liksom i Ukraina, fanns *kombedyn* fortfarande kvar.

⁴⁸ Teser från centralkommittén inför den femtonde kongressen, *KPSS v rezoljutsijach*, vol. II, s. 417.

⁴⁹ Molotov, *15-ty S'ezd VKP (b)*, stenogram, s. 1053, 1082. Det sista citatet från Molotov finns på sid. 1093. Siffran 27 % kommer från *Kollektivizatsija selskogo chozjaistva*, dok. nr 16, s. 75.

I en volym som publicerades postumt 1956, samlade en mycket tillförlitlig ekonom, Lyasjtjenko, data och statistiska tabeller till stöd för den officiella uppfattningen. Men hans siffror bevisar inte särskilt mycket. Han medgav faktiskt själv att ”vi har inga statistiska uppgifter, varken ofullständiga eller ungefärliga, om utvecklingen av klasstrukturen i de sovjetiska byarna under någon som helst årlig period”.⁵⁰ Detta är en viktig erkännande när man skall bedöma hur väl partiet hade kunskap om böndernas sociala struktur.

Faktum är att man kan säga att det under NEP-perioden fanns motstridiga krafter i rörelse bland bönderna, eller åtminstone en rörelse åt två olika håll: å ena sidan skedde det ett förborgerligande av vissa av serednjakerna, som blev kulaker, medan en del bednjaker å andra sidan steg upp till serednjakens nivå, under förutsättning att de hade kunnat skaffa en häst och en plog.

”Återupplivandet av jordbruket under NEP-perioden skapade en illusion av allmän utveckling”, skrev en av partiets egna författare. ”Men detta var inte alls en enkelriktad process. Skapandet av kapitalistiska element åtföljdes av att en annan del av byn, de svagare gårdarna, försvann som ekonomiskt oberoende enheter.”⁵¹

Enligt denna författare och enligt många andra källor hade därför vissa serednjaker tappat fotfästet och halkade ner på den sociala stegen. Många gårdar som tillhörde bednjaker försvann helt, medan andra bednjaker blev batraker, och andra begav sig till städerna för att hitta arbete eller för att ansluta sig till den redan stora massan av arbetslösa.⁵²

Situationen var alltså mycket mer komplicerad än den officiella versionen. Men i avsaknad av data är det inte lätt att redogöra exakt för de förändringar som ägde rum. Som vi har sett ifrågasattes de officiella argumenten av vissa av partiets experter som inte på något sätt var inblandade i någon form av opposition. Man kan säga att det hade skett en viss ökning i antalet bönder som ägde odlingsbar jord, men denna förändring var inte alls vanligt förekommande, och i vissa regioner fanns en motsatt tendens. Det skedde antagligen också en minskning av antalet hushåll utan boskap, men återigen fanns ingen definitiv trend. Enligt Lyasjtjenko hade antalet hushåll utan boskap i RSFSR minskat mellan 1924-6 från 31 % till 30 %.⁵³ Dessa siffror erhöles genom en stickprovsundersökning och författaren själv verkar underförstått erkänna att de inte bevisar något. Denna trend tycktes vara mer tydlig i den ryska republikens produktiva regioner, men i andra fall fanns det till och med bevis på en motsatt tendens.

Teorin om den ”ständiga förbättringen av bednjakens levnadsförhållanden” och om den ”speciella karaktären av differentieringen” som tillämpades på ökningen av antalet serednjaker, kan vi följaktligen inte acceptera, även om den idag fortfarande förs fram av några sovjetiska författare. De tillgängliga bevisen stöder inte det. Faktum är att den motsatta hypotesen är lättare att försvara. Många serednjaker blev fattigare och förvandlades till bednjaker. Om antalet serednjaker inte minskade berodde detta på att det skedde en ökning genom en ofta förekommande uppdelning av hushållen, vars medlemmar, som formellt fortsatte att klassificeras som serednjaker, faktiskt blev fattigare till följd av dessa uppdelningar. Många gårdar som tillhörde bednjaker försvann, men andra tillkom från serednjakerna för att ersätta dem. Det allmänna intrycket är snarare att bednjak-kategorin växte medan serednjak-kategorin minskade något.

⁵⁰ Lyasjtjenko, *op. cit.*, vol. III, s. 240. Men han tillhandahåller dock många relevanta uppgifter om kollektivisering på sidorna 136-9 och 238-42.

⁵¹ Larin, ”Chastny kapital v selskom chozjaistve”, *NAF*, 1927, nr 4, s. 38.

⁵² I den artikel som nämns ovan uppskattar Larin att de arbetslösa i städerna uppgick till två miljoner, varav majoriteten var bönder. De flesta nyanlända inom industrin var också bönder.

⁵³ Lyasjtjenko, *op. cit.*, vol. III, s. 138.

En annan officiell teori hävdade att regimens stöd till bednjakerna, och den framgångsrika organiseringen av batraker och bednjaker hjälpte till att vinna över serednjaken till proletariats sida och därmed isolera kulaken.⁵⁴ Denna typ av argument upprepas i det oändliga, men saknar likväl substans. En riktig beskrivning av bednjakernas situation under NEP: s sista år kan erhållas från en studie av de officiella källorna. Efter undersökningar utförda av Inspektionskommisariatet konstaterade *Pravda* den 7 april 1928 ”en skamlig divergens mellan den mängd energi som använts för att samla in medel för att stödja de fattiga och hur dessa medel användes i praktiken”. Men den summa som samlades in och som kostade så mycket ”energi” var för RSFSR 20 miljoner rubel och redaktörerna visste mycket väl att även om denna summa användes korrekt var den absurt låg.

Under 1928 antogs en lång rad resolutioner, inklusive ett viktigt dekret från *Sovnarkom* om lättnader för fattiga bönder.⁵⁵ Därefter skulle 40 % av alla krediter som beviljades bönderna gå till bednjakerna på gynnsamma villkor. När dekretet tillkännagavs publicerade en författare, som antagligen arbetade inom detta område, en viktig artikel, där han på samma sätt som *Pravda* hade gjort i ovannämnda nummer insisterade på att dessa dekret hittills hade haft en mycket liten praktiskt betydelse. Den summa som tilldelades enligt det nya dekretet skulle öka beloppet för den speciella kreditfonden för de fattiga till 80 miljoner rubel, men detta var fortfarande mycket otillräckligt i förhållande till bednjakernas behov.⁵⁶

Denna speciella fond inrättades 1926 för att avhjälpa den flagranta orättvisa som de fattiga bönderna lidit av under den kooperativa rörelsens fördelning av krediter, men den visade sig aldrig vara särskilt effektiv. De fattiga deltog i mycket liten omfattning i den kooperativa rörelsen, medan de välbeställda var starkt representerade i den och kontrollerade den. Detta var en situation som dessutom var helt i överensstämmelse med NEP:s intentioner. Kooperativen sysslade med försäljning av jordbruksprodukter och inköp av produktionsmedel etc. Den bonde som producerade lite eller ingenting alls hade ingen plats i den kooperativa rörelsen. Kreditkooperativen föredrog naturligtvis den mer välbeställda klienten och var försiktiga med bednjaken som inte hade tillräckliga medel för att garantera återbetalning av sitt lån. Således lyckade, enligt Ljasjtjenko, bara 5,8 % till 18,7 % av de lägre skikten erhålla någon form av kredit, medan 36,1 % av hushållen i kategorin ”småkapitalister” fick lån och mycket större lån än de fattiga.⁵⁷ Ignat talade om detta tillstånd som ”en otillåtlig förvrängning av partiets klasslinje”. När man läser den detaljerade beskrivningen kan man förstå hans indignation.

Den bednjak som i huvudsak behövde ett långfristigt lån fick bara ett kortfristigt lån och bara om han kunde erbjuda garantier. Detta gällde även om han var medlem i kooperativet. De som inte var medlemmar i kooperativet fick ännu mer sällan kredit. Lånebeloppen var för små: 30-40 rubel för köp av en häst, vilken kostade 150, och ibland (i Vitryssland) 25 rubel för byggnadsarbeten, etc. Lånen användes därför inte. De spenderades mest på mat (om inte på dryck), och det faktum att de var svåra att få återbetalda gjorde bankerna ännu mer motvilliga att ge krediter till de fattiga.

De ovan nämnda speciella kreditfonderna för de fattiga, som administrerades av kooperativen, hade liten effekt. Uppgifter som samlats in av *RKI*^{*}, Finansinspektionen och av partifunktionärer avslöjar att dessa krediter alltför ofta inte nådde dem som de var avsedda för och istället riktades de mot mer pålitliga mottagare, särskilt kulakerna. De belopp som faktiskt mottogs av bednjaken var som tidigare påtalats otillräckliga och villkoren för vilka lånen

⁵⁴ Se till exempel Trifonov, *op. cit.*, s. 181-2.

⁵⁵ *Kollektivizatsija selskogo chozjaistva*, dok. nr. 13, s. 68-71.

⁵⁶ Ignat, *op. cit.* (se not 42), s. 63-86 handlar om stöd till *bednotan*.

⁵⁷ Ljasjtjenko, *op. cit.*, vol. III, s. 239. Övriga data från Ignat, *op. cit.*

* Även: Rabkrin = Arbetar- och bondeinspektionen.

beviljades var ogynnsamma. Bylivets hårda villkor förtog avsikten med dekretet, särskilt om dessa inte följdes upp av energiska åtgärder, eller snarare av de radikala reformer som faktiskt var nödvändiga.

Här är ett slående exempel:

”Bednjaken Belov fick ett lån på 25 rubel från (kredit) föreningen Ljudnikova i Bryansk *gubernija*. Men [eftersom han inte var medlem i denna kooperativa förening— ML], gjordes ett första avdrag på 5 rubel 50 kopek för medlemskap och ägarandel (*vstupitelny i paevoi vzos*). Det upptäcktes sedan att Belov hade betalat 2 rubel till en 'godhjärtad' granne för att denne hade undertecknat en lånegaranti (sådana fall förekom ofta) och på detta sätt hade en tredjedel av lånet gått upp i rök redan då det hade mottagits”.⁵⁸

Det är uppenbart, säger författaren, att ett sådant lån inte kommer att återbetalas när det förfaller, och inte heller kommer det att ha hjälpt bednjaken, eftersom det förmodligen kommer att ha ”ätits upp”.

De fattiga måste säkert ha undrat vilken typ av regim det här var, som hade lovat dem så mycket, men som i praktiken bara hjälpte den mäktigaste *chozjain*, medan de fattiga fortsatte att leva i den största nöd.

I det politiska och propagandamässiga sammanhanget framställdes bednjaken som regimens trognaste stöttepelare, den enda representanten, tillsammans med batraken, för proletariatets diktatur på landsbygden. Det var faktiskt lätt för bednjaken att gå med i partiet. Han valdes ofta till kandidat till den lokala selsoveten och för andra uppdrag, särskilt under perioder då relationerna mellan regimen och bondemassorna var spända. Men ekonomiskt sett var bednjaken ett offer för diskriminering när det gäller krediter och leveranser, som var hans mest omedelbara bekymmer. Det var de andra grupperna, som flöt ovanpå och i praktiken innehade en privilegierad social ställning i byn, medan bednjaken fick nöja sig med några mer eller mindre försumbara fördelar. Denna skillnad mellan å ena sidan den verkliga sociala och ekonomiska situationen och de politiska teoretikernas argument å den andra sidan återspeglade den grundläggande skillnaden mellan NEP-böndernas ställning och mål och sovjetregimens mål. Sådana politiska tröstpriser som partiet kunde erbjuda bednjakerna i form av paroller och några få åtgärder för att organisera dem i grupper tillsammans med batrakerna (*batratsko-bednyatskie gruppy*) var inte mycket värda.

I slutet av 1929, två år efter regimens ”sväng till vänster”, under vilken bednjaken borde ha varit i en alltmer gynnad position fanns i RSFSR endast 12 000 organiserade grupper kopplade till selsoveterna [landsbygdssovjeterna], innehållande totalt 139 000 (!) bednjaker.⁵⁹ I tre fjärdedelar av selsoveterna fanns inga grupper alls av detta slag. Sådan var situationen även efter en omfattande agitation, otaliga cirkulär och ledarartiklar, och trots att en specialavdelning hade inrättats inom centralkommittén för att huvudsakligen hantera den politiska organiseringen av bednjakerna.

Avskräckta och desillusionerade, dolde inte bednjakerna sitt missnöje. Ignat, som vi redan har citerat, rapporterar att myndigheterna och particellerna endast vände sig till bednjakerna när deras stöd var nödvändigt, särskilt före val. Därefter ignorerades de. När han talar om deras ”missnöje och besvikelse”, citerar författaren som en typisk formulering från en bednjak från en regional konferens som hölls i Orel *Gubkom*:

⁵⁸ Ignat, *op. cit.*, s. 68.

⁵⁹ Kucusjkin, *op. cit.* (se kapitel I, not 28), sid. 43. Det fanns andra grupper kopplade till de kooperativa organisationerna inom jordbruket och *raispolkomy*, men inga siffror finns tillgängliga för dessa. Den angivna siffran hänvisar till slutet av 1929. I början av 1927 och det är den period som vi sysselsätter oss med var bednjaker utan tvekan mycket dåligt organiserade.

”Particellen och *volkom* samlar oss bara när de är angelägna om att få det största möjliga antalet röster för sina kandidater. Men efteråt är ingen intresserad av oss och ingenting görs för oss. Vi vill faktiskt lämna in en protest hos prokuratorn om denna inställning till arbetet med *bednotan*.”

”Hittills”, konstaterar författaren, ”verkar gruppen av fattigbönder inte vara särskilt mycket värd på landsbygden.”⁶⁰

Regimens och partiets anmärkningsvärda misslyckande med sitt arbete bland fattigbönderna blir lättare att förstå när man analyserar i vilken utsträckning sovjetregimen faktiskt hade etablerat sig på landsbygden. För tillfället bör det påpekas, att den ovan citerade bednjaken, samtidigt som han uttryckte sin besvikelse, i grund och botten fortfarande hade en djupt pro-sovjetisk inställning. Han och hans vänner ville klaga till prokuratorn att den officiella linjen inte följdes. Men det fanns också andra strömningar som var av mycket mer fientlig natur.

---

⁶⁰ Ignat, *op. cit.*, s. 79.

3. Problemet med klasskiktningen bland bönderna (forts)

1. Srednjakerna

Srednjakerna utgjorde den största delen av bönderna. I partipropaganda definierades de som ”jordbrukets huvudpersoner”. De var fattiga arrendatorer på små gårdar, mycket svaga jordbruksproducenter och i många fall analfabeter eller nära på. Det var på detta sätt de såg på sig själva, snarare än som framstående personer. Ändå utgjorde de själva kärnan i landets sociala och ekonomiska liv och som sådana visade de sig vara en evig källa till problem för regimen och dess teoretiker.

Partiet hade stora svårigheter att definiera srednjakens [medelbondens] exakta sociala funktion i accepterade marxistiska termer. Lenin, till exempel, klargjorde aldrig om han såg på bönderna som ett ”skikt” eller en ”klass”.¹ Ibland använde han till och med båda termerna i samma mening, när han uteslutande hänvisade till srednjaken. ”Men då vi övergår till ett sådant skikt som medelbönderna”, sade han, ”så visar det sig att *detta är en klass som vacklar*”. Med hänvisning till bonden i allmänhet fortsätter han:

”Medelbonden är delvis egendomsägare, delvis arbetande. Han exploaterar inte andra representanter för de arbetande. Under årtionden har han själv med största möda måst hävda sin ställning, han har själv varit utsatt för godsägarnas och kapitalisternas utsugning, han har utstått allt, och samtidigt är han — egendomsägare. Därför innebär vårt förhållande till denna vacklande klass oerhörda svårigheter.”²

Om man bortser från en viss vaghet i terminologin, som återspeglar frågeställningens komplexa karaktär, uttalade Lenin tydligt och upprepade gånger att han var väl medveten om den svåra uppgift som sovjetregimen konfronterades med, både ur politisk och teoretisk synvinkel när den hanterade den bedrägligt enkla *muzjiken*.

Trettioalets teoretiker, som hemföll till överförenklingar, och som varken hade sin herres talang eller intellektuella resning, eller faktiska möjligheter att uttrycka sig fritt, drevs ofta nästan till förtvivlan i sina ansträngningar att klassificera denna ”formlösa massa” av bönder. De gick till och med så långt att de identifierade fyra distinkta klasser: ”proletariatet”, ”halvproletariatet”, ”srednjaken” och ”landsbygdsbourgeoisien”.³ Men med samma tvetydiga resonemang kunde dessa fyra klasser lika väl ha sagts ha tillhört själva srednjakskiktet eftersom det inte är sant att srednjaken inte exploaterade annan arbetskraft. I själva verket uttalade Lenin själv i en annan artikel att srednjaken ganska ofta anställde arbetskraft, och att han medan han var arbetare samtidigt var en ”haj” och en ”spekulant”.

Vi har redan nämnt kategorier *malomosjtjny* och *zazjitojtjny* som sovjetiska författare ofta upptäckte bland srednjakerna. Överflödet av subtila graderingar och distinktioner inom srednjakskiktet fördunklar kraftigt frågan och gjorde det oerhört svårt för politikerna att formulera en balanserad bedömning. Bonden som samtidigt var en jordbruksproducent och en ”haj och spekulant”, en arbetare som ofta anställde arbetskraft, en ”allierad” vars högsta önskan var att bli en kulak, visade sig verkligen vara ett problem, särskilt eftersom många bolsjeviker hävdade att han hade två sidor; en proletär och en kapitalistisk.

Om bonden (mellan- eller annan) vacklade berodde det på att han alltför ofta konfronterades med alternativ som förbryllade honom, särskilt om han var analfabet. Inför liknande alternativ var intellektuella och proletärer ibland ännu mer tveksamma. Det var inte bonden som hade en

¹ E H Carr, *A History of Soviet Russia: Socialism in One Country*, vol 1, s. 94-5

² *8-oi S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 300, citerat av Stalin, *Sotjinenija*, vol. XI, s. 106. [”Lenin och frågan om förbundet med medelbonden” i *Leninismens problem*, s 295-6]

³ Vermentjev i hans utkast till doktrinen, *Bolsjevik*, 1930, nr 9, s. 34.

delad personlighet (som förestavades av en terminologi som i sig var alltför avskild från verkligheten), utan snarare partiet, som upprepade gånger vacklade och ändrade i sin politik gentemot serednjaken. Först antog partiet en politisk linje och sedan en annan. Varje förändring av politiken åtföljdes vanligtvis av avvikelser och övergrepp och det var bönderna i allmänhet och mellanbonden i synnerhet som drabbades värst av detta.

Partiet, och särskilt den lokala ”aktivist-chefen”, fann det alltid mycket lättare att hantera ytterligheter; att sätta sin tilltro till en grupp och misstro en annan. Men när de på samma gång tvingades lita på och misstro samma sociala grupp, som doktrinen föreskrev så mångordigt, förlorade den sin betydelse som vägledning. Aktivisten, som hela tiden uppmanas av sina överordnade att följa den politiska linjen, som tycktes honom vara motsägelsefull, utdelade förmåner eller bestraffningar enligt sitt eget omdöme bara för att finna sig anklagad för övergrepp och avvikelser från en linje som i sig själv, per definition, antogs vara helt korrekt.

Det finns gott om exempel på sådana förändringar i partiets politik. Resultaten av avvikelserna från plenarmötet i oktober 1924 från den ”administrativa” och pro-bednjak-linjen, och av efterföljande åtgärder för att ytterligare genomföra NEP, har beskrivits av Chatajevitj, som hade tillgång till centralkommitténs källmaterial.⁴ Aktivisten kunde inte göra något åt den plötsliga *volte face*,* och kände att han hade blivit förrådd. Trots de nya besluten från 1925 försumrades bednjakerna helt. Serednjakerna och kulakerna fick kontroll över *selsoveterna* [bysovjeterna]...

När partiet kände att det tappade mark på landsbygden slog man till bromsen och gav ut nya instruktioner för att avhjälpa situationen under valkampanjen 1926-7. Resultaten, som beskrivs i en samling artiklar redigerade av Pasjukanis, var följande:⁵ Bednjakerna tvingades in i *selsoveterna* med alla tillgängliga medel och serednjakerna föstes åt sidan. Rösträtten drogs urskillningslöst in och tusentals klagomål från orättvist behandlade serednjaker strömmade in till valmyndigheterna. Dessa orättvisor, hävdades det, skulle korrigeras senare, så långt som det var möjligt. ”Men vissa personer, särskilt medelbönderna”, uppger samma källa, ”börjar känna att partiet och den sovjetiska regimen medvetet utesluter dem från direkt deltagande i regeringen och kontrollen av staten.”

För att dämpa ”dessa personers” farhågor antogs en rad åtgärder av plenumet i februari 1927, samtidigt som avvikarna anklagades för att ha hjälpt kulakerna och för att ha försummat serednjakerna och genom deras exklusiva stöd till bednjakerna hade de äventyrat proletariats diktatur. De som lämnade bidrag till Pasjukanis bok ger följande förklaring:

”Det fanns en uppenbar brist på förståelse för partiets direktiv om förstärkning av organisationerna för bednjaker och batraker. Det hade glömts bort att denna ’förstärkning’ förutsatte en samtidig tillväxt och ett stärkande av banden mellan blocket av bednota och serednjaker; den stora massan av bönder på landsbygden.”⁶

Samtidigt som ledningen fortsatte att kritisera de som agerade på det lokala planet gav de inte några tydliga indikationer på hur ”de två ytterligheterna”, som för aktivisten verkade finnas så långt ifrån varandra, skulle förenas. Förvirrade fortsatte de på det lokala planet att först göra på det ena sätt, sedan det andra ....⁷

⁴ Chatajevitj, *NAF*, 1925, nr. 5-6, s. 198-212.

* = helomvändning

⁵ Pasjukanis (red.), *15 let sovetskogo stroitelstva* (Moskva, 1932), s. 453-4.

⁶ Bägge citaten, *ibid.*, s. 454.

⁷ I *Pravda* 25 december 1928 skriver Mesjtjerjakov: det är svårt att säga vilket misstag som var mest utbrett, vårdslöshet i arbetet med de fattiga (vanligare på lokal förvaltningsnivå), eller ”förenklingar” i hanteringen av serednjakerna (mer utbredd på guvernements-nivån). Rapporterat av Angarov, *op. cit.* (se kap. 2, not 39), sid. 64.

Dessa förändringar av partilinjen skulle tillta under 1928 med konsekvenser som var mycket allvarligare än de som hade förekommit under perioden 1924-7. Under 1928 skulle linjen ändras flera gånger som resultat av förändringarna i den interna kampen mot högern. Men svängningarna under det året var milda jämfört med dem som inträffade mellan slutet av 1929 och början av 1930, och som hade så långtgående efterverkningar. Srednjaken var alltid den som främst var involverad i dessa förändringar av partiets politik. År 1927 uppskattades antalet srednjak-hushåll av skattemyndigheterna till 14,3 miljoner. Tillsammans med bednjakerna skördade de 85 % av spannmålet (bruttoavkastning) och tillhandahöll tre fjärdedelar av det spannmål som såldes över marknaden.⁸

I den mån skördarna från 1925 och framåt tillät att det byggdes upp några reserver var dessa naturligtvis för det mesta i händerna på srednjakerna. I denna mening var srednjaken utan tvekan den centrala personen inom jordbruksproduktionen. Alla spänningar och påfrestningar som uppstod i landets ekonomiska liv härrörde från bristen på hans bidrag till jordbruksproduktionen, och de resulterande sammanstötningarna ledde oundvikligen till en konfrontation mellan srednjakerna och myndigheterna.

Srednjaken upptog naturligtvis en speciell plats i partidoktrinen, men den doktrinära bilden av verkligheten var förvriden, som ett fotografiskt negativ, saker och ting uppfattades på fel sätt. Som vi har sett fanns det vid sidan av begreppet srednjaker som ett homogent skikt, en annan syn, som innehades av vissa ekonomer och några i partiledningen, som hävdade att *zazjtotjny* bildade en distinkt kategori inom srednjak-skiktet.⁹ Uppskattningar av storleken på denna kategori varierade mellan 10 % och 15 %. Det finns mycket få uppskattningar av den ekonomiska styrkan hos *zazjtotjnye* som enskild grupp betraktad.

I statistiska sammanhang och i uttalanden om samhällelig politik grupperades *zazjtotjny* ofta ihop med kulaken. Båda, hävdades det, hade samlat på sig en viss mängd odlingsbar mark, en viss mängd redskap och en viss mängd spannmål som kunde säljas på marknaden (40% enligt en källa). De beskrevs som rika bönder, vid den motsatta ytterligheten på den sociala skalan jämfört med batrakerna och bednjakerna. Följaktligen kunde ett betydande antal srednjaker (cirka två och en halv miljon hushåll) när som helst avlägsnas från srednjak-kategorin, och finna att de inte betraktades som "allierade" utan som "klassfiender". Som man lätt kan föreställa sig, representerade själva vagheten i det som utgjorde *zazjtotjny* ett verkligt hot mot srednjakerna, särskilt när de åtföljdes av andra dåligt definierade termer som *krepki srednjak*, *chozjaistvenny muzjik*, *bogaty srednjak*.^{*} Det fanns obegränsade möjligheter att godtyckligt definiera varje srednjak och därmed inkludera honom i kulak-skiktet.

I sitt anförande till den femtonde partikongressen läxade Molotov upp oppositionen för att ha krävt en individuell uttaxering för de 10 % rikaste bönderna. Han hävdade att detta skulle vara en "anti-srednjak"-åtgärd, eftersom bland de 10 %, rikaste bönderna fanns, förutom äkta kulaker, oundvikligen vanliga srednjaker.¹⁰ Uppenbarligen vägrade han att acceptera att *zazjtotjny* var en social kategori. Men som E. H. Carr har visat: "Det var inte längre sant att klassanalysen bestämde politiken. Politiken bestämde vilken form av klassanalys som var lämplig för den givna situationen."¹¹

⁸ Stalin, *Sotjinenija*, vol. XII, s. 85 ["Om högeravvikelsen i Sovjetunionens Kommunistiska Parti (bolsjevikererna)" i *Leninismens problem*, s 400-401], och Trifonov, *op. cit.* (se kap. 2, not 9), s. 185.

⁹ Gaister hävdade emellertid att begreppet *zazjtotjny* saknade klassinnehåll, att de flesta srednjaker anställdes lönearbetare, hyrde ut redskap etc. *NAF*, 1927, nr 11-12, s. 20.

* Stark srednjak, effektiv bonde eller rik srednjak

¹⁰ Molotov, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s 1092.

¹¹ Carr, *op. cit.* Vol 1, s. 99.

Strax därefter, under 1928, när den politiska situationen hade förändrats, skulle termerna som användes bli allt mer otydliga. Detta är en klar indikation på att inställningen till serednjaken förändrades, även om den politiska propagandan fortsatte att rikta sina attacker uteslutande mot de rika bönderna i byarna. Detta var det exakta syftet med den oprecisa termen *zazjtotjny*.

Nu är det dags att säga något om begreppet ”alliansen” eller ”blocket” mellan proletariatet och bönderna (*smytjka* på ryska). Detta var ett viktigt vapen i leninismens strategiska arsenal, även om det inte kunde beskrivas som en för alltid fastställd formel, utformad för att passa alla situationer.

För det första, även när Lenin levde, ändrade uttrycket ”allians med bönderna” betydelse flera gånger. Efter det första stadiet av *smytjkan* med bönderna som helhet mot *pomesjtjiki*, förändrades tyngdpunkten, när tiderna förändrades, till kampen som bedrevs mot kulakerna till förmån för bednjakerna, med serednjakerna neutraliserade. Under inbördeskriget krävdes emellertid inte längre ”neutralitet” av serednjaken utan ”allians”. Denna formel förblev giltig för strategiska syften under NEP-perioden. När klasskiktningen blev mer tydlig under tjugotalet fortsatte ledarna att använda *smytjka*-formeln, alltid med citat från en eller annan Lenin-text, men med den betoning som bäst passade de aktuella politiska föreställningarna.

Alla var överens om nödvändigheten av att ”söka bednjakernas stöd, ha serednjaken som allierad och bekämpa kulaken”. Men denna ”trefaldiga” formel kan knappast sägas ha haft något med NEP:s verklighet att göra, varken under dess höjdpunkt 1925-6, eller under dess nedgångsperiod från slutet av 1927 och framåt. Under NEP-perioden hade bednjaken, som vi redan har noterat, varit föremål för alla slags politiska olyckor (särskilt under val), och var socialt sett den mest underprivilegierade individen. Serednjaken åtnjöt vissa förmåner, men den som drog mest nytta av situationen var den välmående bonden eller den bonde som var på väg att bli det.

Under och efter krisen i början av 1928 steg bednjakens aktie stadigt, även om detta inte medförde någon verklig förbättring av hans situation. Från denna tidpunkt begränsades och motarbetades kulakerna alltmer, men många av de restriktioner som riktades mot kulaken drabbade fortfarande serednjaken hårdast. Under och efter ”neo-NEP”-perioden upprepade Stalin ofta alliansformeln, som betraktades som ett enastående exempel på partiets politiska visdom, och fungerade som vägledning i det dagliga arbetet. Syftet var den ”trefaldiga” uppgiften (*triedinaja zadatja*) att vinna de fattiga böndernas stöd för att bekämpa de rika, samtidigt som man sökte en allians med medelbönderna.

Det fanns emellertid en ständig skillnad mellan partipropagandan och den politik som verkligen bedrevs, eftersom valet av politik gentemot bönderna inte alls var enkel. Allt stöd som gavs till batrakerna och alla verkliga åtgärder som vidtogs för att skydda dem, skulle kunna skada serednjakernas intressen (för vilka, som vi känner till, hyrd arbetskraft var viktigt) och detta försämrade avsevärt möjligheterna för en produktionsökning i den ”starka” sektorn. Eftergifter som gjordes till bednjaken, och organiserandet av bednjak-grupper, irriterade de andra, som ansåg att sådana åtgärder var diskriminerande och inte var förenliga med alliansens slagord. Även om beviljandet av stöd till bönderna var avgörande för regeringens prestige och dess ställning på landsbygden, var ett sådant stöd, oansenligt som det var, ekonomiskt improduktivt, eftersom bednjaken helt enkelt åt lite bättre utan att öka sina leveranser till marknaden!¹² Närhelst det var fördelaktigt blev det möjligt för bednjaken att förverkliga sin dröm om att bli en serednjak, med resultatet att han politiskt sett upphörde att tjäna som alliansens stöttepelare.

¹² Många partimedlemmar var av den uppfattningen. Se Ignat *NAF*, 1928, nr 10, s. 64.

Storskaligt stöd till serednjakerna (skattelättnader, krediter, agronomiskt stöd osv.) var nödvändigt om deras politiska välvilja skulle kunna säkerställas, men det ekonomiska värdet av sådant stöd var diskutabelt och i alla fall krävde det mycket tid och tålamod och skulle i slutändan ge oönskade resultat.

Den välmående serednjaken genomgick också en social förändring och blev en kulak. För honom var förstås förändringen inte obehaglig, men många aktivister ansåg att denna politik var ödesdiger, eftersom det enda resultatet var att den skapade ett ökande antal fiender. Partiet blev mer och mer medvetet om att de sedvanliga formerna av stöd som beviljades serednjaken gav helt andra resultat än de som regimen hade avsett. Många leninister var av den uppfattningen att effekten av att stärka serednjak-sektorn helt enkelt skapade fler kulaker och därmed försvagade böndernas lojalitet med det kollektiva idealet. Kalinin sade: ”Förstärkning av det mellersta skiktet, genom att komplicera uppgiften att organisera bönderna, gör det mycket svårare att vägleda dem mot kollektivisering.”¹³

Den tredje aspekten av den ”trefaldiga uppgiften”, det vill säga kampen mot kulakerna, var på samma sätt full av svårigheter och motsägelser, som vi kommer att se.

Ovanstående korta sammanfattning av de problem och inkonsekvenser som var inneboende i denna situation visar att vad som hade krävt var flexibilitet, tålamod och förutseende. Vad som behövdes var en politik som hade både bredd och perspektiv. Det är också uppenbart att det förr eller senare skulle vara nödvändigt att införa storskaliga åtgärder och genomföra radikala och långtgående strukturella förändringar. Framgången för en sådan politik kan bedömas inte bara i vilken utsträckning de nödvändiga åtgärderna kan planeras och verkställas, utan också av tidsfaktorn, i den meningen att åtgärder bör vidtas förr snarare än senare. Framöver ska vi undersöka arten och omfattningen av de åtgärder som faktiskt planerats och hur de genomfördes.

Samtidigt bör det noteras att:

- 1) *I detta skede gav alliansformeln ingen tydlig indikation om vilken politik som borde föras eller om regimen verkliga uppfattning.*
- 2) *Behandlingen av serednjaken, som enligt formeln i princip var den outhärlige ”allierade”, var i själva verket inkonsekvent. Han var omväxlande favoriserad, utsatt för påtryckningar eller bara tolererad.*

Högern var beredd att söka en politik baserad på en äkta allians, som de trodde var fullt genomförbar. Vänstern var mer skeptisk, särskilt när det gäller de mer välbeställda bönderna. De kunde dock förutse ett antal svårigheter och hade ingen avsikt att agera fientligt mot bönderna.

Inom partiet hade under en tid en annan politisk uppfattning börjat växa i styrka. Denna uppfattning, som Stalin själv senare anslöt sig till, var att mellanbonden inte bara var en källa till problem för regimen, utan var faktiskt ursprunget till alla deras svårigheter; den verkliga stöttestenen.

Många aktivister var överens om att bonden var en stöttesten, men några av dem kom alltmer att betrakta honom som en fiende som måste bekämpas. Ju mer de som hade denna övertygelse betonade slagordet alliansen med serednjaken, desto mer ökade i praktiken deras fientlighet mot honom.

---

¹³ Tal av Kalinin till *TsIK i SSSR, Pravda* 14 december 1928.

2. Kulaken

Effekten av otillräcklig statistik och dåligt definierade socio-politiska termer på partiets förståelse av böndernas sociala struktur kan också observeras i dess försök att definiera kulaken. I detta sammanhang, och med kulakskiktets tragiska öde i åtanke, skulle vagheten i de använda termerna få särskilt farliga och olyckliga konsekvenser.

Uppskattningarna av antalet eller andelen kulaker i befolkningen skiljer sig åt. Det finns massor av överdrivna siffror och även några av de mer realistiska varierar i så hög grad att vissa är minst dubbelt så stora andra. Larin uppskattade andelen av den ”strikt kapitalistiska” gruppen, som ständigt anställde arbetskraft, till cirka 2 % av alla hushåll (eller 450 000 familjer) i början av 1927.¹⁴ Under den femtonde partikongressen i slutet av samma år gav Molotov, samtidigt som han insisterade på att det var ”en nästan omöjlig uppgift” att exakt uppskatta antalet kulaker, emellertid en siffra på 3,7 %, vilken, för att vara ”en omöjlig uppgift”, är alltför precis.¹⁵ Ett år senare vid centralkommitténs novemberplenium skulle Stalin tala om att antalet kulaker uppgick till 5 % av bönderna.¹⁶ Hade de blivit fler under året, eller berodde ”ökningen” på förändringar av kriterierna?

Det procentsats som gavs av Stalin var i alla händelser mycket omtvistad. Samtidigt hade *Gosplan*, i sina beräkningar för femårsplanen, antagit en siffra på 3,9 %, utan att dock ha diskuterat den.¹⁷ *Narkomzem* hade också kommit fram till en annan slutsats. I sina ”kontroll-siffror” för 1928-9 anges 3,8 % för Ryssland och 4,2% för hela Sovjetunionen.¹⁸ Uppskattningarna i andra partikretsar varierade också.

Vid den tidpunkt då Stalin lägger till 1,3 % till den procentuella andelen kulaker som Molotov anförde (man måste komma ihåg att varje procentandel representerar cirka 250 000 familjer, eller cirka 1 250 000 själar ...) angavs det i en officiell rapport som framlagts till den Marxistiska Jordbrukskonferensen, att antalet kulaker hade minskat under 1928 som en följd av anti-kulakpolitiken.¹⁹ Talaren var kanske inte medveten om att ett särskilt utskott hade utsetts av Politbyrå för att göra detaljerade förberedelser för avkulakisering. Utskottet, som huvudsakligen var sammansatt av sekreterare i *oblasterna* och chefer för jordbruksavdelningarna, hade uppskattat antalet medlemmar i kulakfamiljerna till cirka 5-6 miljoner.²⁰

De inkonsekvenser som var uppenbara i statistiken var dock bara symtom på djupare och mer grundläggande motsättningar. Under samma kongress där Molotov hade angett andelen kulaker till 3,7 % frågade Miljutin, en jordbruksexpert: ”Vad är en kulak? Hittills har det inte funnits någon tydlig och koncis definition av kulakens roll i den skikttningsprocess som nu äger rum.”²¹

Molotov verkar i sin beräkning av landsbygdsbourgeoisin inkludera jordbrukare som exploaterade arbetskraft och som hyrde ytterligare mark. Miljutin tar inte hyran av mark med i

¹⁴ Larin, *NAF*, 1927, nr 4, s. 43. Siffrorna gäller Ryssland, Vitryssland och Ukraina.

¹⁵ Molotov, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 1055-6.

¹⁶ Stalin, *Sotjinenija*, vol. **XI**, s. 265. [[Industrialisation of the country and the Right Deviation in the C.P.S.U.\(b\)](#)]

¹⁷ Volf, chef för jordbrukssektionen inom Gosplan, nämner i en officiell Gosplanrapport 10 % av de mer välbärgade bönderna, inklusive 3,9 % kulakerna. *Planovoe Chozjaistvo*, 1929, nr 2, s. 100-1.

¹⁸ Citat av Rykov, *Bolsjevik*, 1929, nr 2, s. 74.

¹⁹ Tal av Gaister, *NAF*, 1930, nr 1, s. 99.

²⁰ Från sovjetiska arkiv, hänvisat till i *Voprosy Istorii KPSS*, 1962, nr 4, s. 68. Här är det inte klart om ”familjemedlemmar” inkluderar kulakfamiljens överhuvud. En mängd detaljer om dessa kommissioner tillsatta av politbyrå finns i samma granskning, 1964, nr 1, s. 32-43.

²¹ Miljutin, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 1191. Observera att Strumilin gjorde samma påpekande ett och ett halvt år senare i samband med problemet med klasstrukturen för bönderna som helhet. Han skriver, ”Ingen auktoritativ lösning har hittills hittats på det grundläggande problemet med kriterier som kan skilja kulaken från serednjaken och serednjaken från bednjaken.” *Planovoe Chozjaistvo*, 1929, nr 8, s. 49.

beräkningen, men föreslår som kriterier för definitionen av kulak anställning av arbetskraft eller exploatering genom kommersiella transaktioner (penningutlåning eller uthyrning av jordbruksutrustning).²²

Kritsman och hans kollegor från den Kommunistiska Akademiens Jordbruksinstitut trodde att den grundläggande formen för ”kapitalistisk exploatering på landsbygden”, som mer än något annan främjade tillväxten av kapitalistiska element på landsbygden, var uthyrning av redskap och dragdjur.²³ Enligt en som delade denna uppfattning tog den ekonomiska styrkan hos kulaken ”sig för närvarande direkt uttryck i uthyrningen av jordbruksutrustning”. Alla som är bekanta med de verkliga förhållandena ”vet mycket väl att kulaken inte kan spåras direkt. [d.v.s. genom direkt hänvisning till statistik över utnyttjande av lönearbete. M.L.] Han kan inte identifieras med enkla medel, och det är inte heller möjligt att avgöra om han är kapitalist eller inte.”²⁴

Även Kritsmans definition ifrågasattes kraftfullt både utanför partiet och av kommunistiska forskningsarbetare. En som helt avvisade den som ett giltigt kriterium var Suchanov, den icke-kommunistiska marxisten och före detta vänstermensjeviken, vars kritik baserades på marxistiska idéer. Han var en källa till ständig irritation för partiets jordbruksexperter.

Enligt hans uppfattning var uthyrning av djur och utrustning, även om det var ganska utbrett, bara ett övergående fenomen.²⁵ När bonden hade fått ett ekonomiskt fotfäste och förvärvat ett djur och några redskap skulle han plötsligt bryta sig loss från dessa så kallade kapitalistiska utsagningsförhållanden. Uthyrning av djur eller utrustning var inte ett tecken på ”jordbrukskapitalism”, som Kritsman hävdade, utan ett ”antagonistiskt förhållande”, som förhållandet mellan köpare och säljare, vilket inte nödvändigtvis var en klassrelation. Enligt Suchanov fanns det bara ett kriterium för klassförhållanden (och därmed jordbrukskapitalism) och det var när en rik jordbrukare anställde lönearbetare.

Dubrovskij, en annan forskare och partimedlem, var också energisk motståndare till uppfattningen att uthyrning av redskap skulle betraktas som det viktigaste kriteriet för jordbrukskapitalism. Enligt hans åsikt var detta en enkel relation mellan bönder som inte hade något att göra med exploatering eller kapitalism. Även han ansåg att den avgörande faktorn var köp och försäljning av arbetskraft, och ägande av produktionsmedel av tillräcklig omfattning för att kunna betecknas som kapital.²⁶

Det kriterium på kapital som använts av specialisterna från Folkkommisariatet för jordbruk (RSFSR), när de kom fram till de uppskattningar som redan återgetts, tycks ha varit liknande de som föreslogs av Dubrovskij. I deras kulakkategori angavs en siffra på 2,1 % för bondgårdar som systematiskt anställer arbetskraft (kriteriet är att anlita arbetskraft mer än femtio dagar under året); ytterligare 1,3 % representerade bondgårdar som var involverade i jordbruk, men som också bedrev ”affärsverksamhet”, och 0,8 % för andra gårdar som bedrev affärsverksamhet, men som inte deltog i jordbruksproduktion.²⁷ Två kriterier hade således använts: anställning av arbetskraft för en period som överstiger ett visst antal dagar, och ”företag”, såsom kvarnar, mejerier, skalkvarnar etc., oavsett om dessa drevs av ”motorkraft”

²² Molotov och Miljutin, *15-ty S'ezd VKP(b)*, stenogram, s. 1056.

²³ Kritsman, *ibid.*, s. 1197 och i hans många artiklar, tidigare citerade i *NAF*.

²⁴ Naumovs bidrag till en diskussion om Kritsmans idéer, *NAF*, 1928, nr 6-7, s. 189.

²⁵ Suchanov i en diskussion vid den Kommunistiska Akademin. *NAF*, 1928, nr. 6-7, s. 178-83. Suchanov, som var känd för sin omfattande *Zapiski o revoljutsii*, en krönika om den ryska revolutionen, studerade jordbruksproblem under sovjettiden. Han var bland de anklagade under rättegången mot mensjevikererna 1931.

²⁶ Se Dubrovskijs bidrag till samma diskussion, *NAF*, 1928, nr 5, s. 133 och andra ställen. Han är författare till ett antal studier om jordbruksproblem.

²⁷ Rykov, *Bolsjevik*, 1929, nr 2, s. 74.

eller inte.²⁸ Det var först i juni 1929, då högern praktiskt taget hade eliminerats och en ny politik hade påbörjats, som *Sovnarkom* accepterade uthyrning av jordbruksutrustning som ett kriterium för att inkludera en gård i kategorin kulak.²⁹

Både inom och utanför partiet fanns ytterligare en helt annan uppfattning om kulakfrågan. Enligt den framstående icke-kommunistiske marxistiske ekonomen Bazarov, var kulaken främst en ockrare, som fortsatte att frodas under sovjetiska förhållanden, och som samlade resurser som gjorde det möjligt för honom att hänge sig åt omfattande spekulationer där hans aktiviteter ofta gynnades av fel i regeringens politik.³⁰

Så sent som 1926 delades denna uppfattning av Smirnov, Kommissarie för jordbruk för RSFSR, som å ena sidan skilde mellan den exploaterande kulaken eller *miroed* (*mirens* baneman) av förrevolutionär typ, som enligt honom, och i motsats till Bazarovs uppfattning, nästan hade upphört att existera i Sovjetunionen, och å den andra sidan *krepkoe trudovoe chozjaistvo* där gården sköttes driftigt, och där hyra av en ytterligare en jordlott, och till och med anställning av arbetskraft, inte var symptomatiskt för kapitalism.³¹

Källorna till hans idéer är ganska uppenbara. En viktig broschyr av Bucharin, som publicerades 1925 och som trycktes upp flera gånger och betraktades som auktoritativ vid den tiden, avslöjar att partiets viktigaste teoretiker under denna period urskiljer två kategorier, varav den ena var den ”välbärgade värdshusvärden, byns ockrare, kulaken”, den andra *kreпки chozjain* som anställde flera batraker och skördade frukterna av deras arbete och försatte dem i ett beroendeförhållande. Den senare individen var uppenbarligen inte, enligt hans åsikt, en kulak.³² Bucharin upprepade inte denna åsikt några år senare, men det är troligt att han fortsatte att tänka på detta sätt.

Ovanstående idéer citeras helt enkelt som exempel på den mängd av åsikter som fanns kring detta problem. Många fler skulle kunna ges. När man försöker få en till och med grov uppfattning, om den verkliga situationen, inser man att de gårdar som enligt sovjetiska definitioner kunde klassificeras som kulaker i själva verket var ganska små.³³ Endast en del av de bönder som myndigheterna klassificerade som kulaker brukade anställa arbetskraft. 1927 hyrde 41 % av dessa mark utöver den lagliga tilldelningen (*trudovoi nadel*) som de enligt sovjetisk lag och sedvänjor hade rätt till. 41,5 % av dem hyrde ut redskap.³⁴ Vissa var inblandade i ytterligare aktiviteter, såsom handel, penningutlåning, utlåning av spannmål etc. Sådana bönder kunde få en betydande ekonomisk makt.

Vissa rapporter konstaterade förekomsten av mycket välbärgade bönder som ägde stora markområden och många hästar och kor, och som permanent anställde tre eller fyra arbetare, och en mängd daglönare. Bönderna kallade dem ”de nya *pomesjtjiki*”. Sådana fall var emellertid sällsynta och betraktades som ”skandaler” eller ”nästen av korrption” (*gnoiniki*), som var resultatet av hemligt samarbete mellan de lokala myndigheterna och företagarna.³⁵

²⁸ ”Entreprenörstypen” definieras i *Sobranie Zakonov i Rasporjazjenii* (härefter kallad SZ), del 1, 1929, nr 12, par. 103, sid. 29.

²⁹ SZ, Part 1, 1929, nr. 34, par. 301.

³⁰ Bazarov, *Planovoe Chozjaistvo*, 1928, nr. 2, s. 43, citerad av Veisberg in *Planovoe Chozjaistvo*, 1930, nr. 1, s. 36.

³¹ En broschyr av Smirnov, *Na pomosjtj krestjanskomu chozjaistvu* (Moskva/Leningrad, 1926), s. 39-40, citerad av Sulkovskij, *NAF*, 1930, nr. 9, s. 20-1.

³² Bucharin, *Put k sotsializmu i rabotje-krestjanski blok* (Moskva/Leningrad, 1926), s. 13.

³³ Enligt Larins åsikt, en ökad ”kulakofob”. Majoriteten av kulakjordbruken var små (*melkie*). *NAF*, 1927, nr 4, s. 44. Alla forskare var överens på denna punkt.

³⁴ Siffror från *Postroenie fundamenta sotsialistitjeskoi ekonomiki v SSSR 1926-1932*, s. 272.

³⁵ Larin, op. cit. (se not 33); Kosjelov, ’Batratskie zabas tovki’, *NAF*, 1929, nr 10. Antselovitj nämner *gnoiniki* i *NAF* 1930, nr 3, s. 19; Trifonov, op. cit. (se kap. 2, not 9), s. 183.

Den genomsnittliga kulaken (eller snarare den genomsnittliga gården bland de som myndigheterna klassificerade som kulaker) hade lite gemensamt med dessa. Endast en minoritet av dem ägde tre till fyra kor och två till tre hästar (och man bör komma ihåg att denna minoritet först och främst hade klassificerats som kulaker av andra skäl, eftersom tre till fyra kor kunde hittas på en gård som på inget annat sätt visade några tecken på att vara kulak). De av dem som anställde lönearbete anställde, i de flesta fall, bara en batrak. Enligt Kritsman anställde bara 1 % av gårdarna fler än en lönearbetare.³⁶ Enligt skattemyndigheterna hade 2,5 % av *verchusjkan* av kulakerna en årlig inkomst som översteg 700 rubel.³⁷ Resten hade mindre. Strumilin, som ansåg andelen kulaker var högst 3-4 %, uppskattade att kulakens genomsnittliga inkomster var fem gånger större än för en bednjak, vilket uppgår till cirka 400 rubel beskattningsbar inkomst, samtidigt som han betalade tjugo gånger mer i skatt per hushåll och trettio mer per person.³⁸

Betraktat i sin helhet var den så kallade *kulatskoe*-lantgården blygsam i sin omfattning. Det var dessutom svårt att identifiera kulaken, eftersom de kännetecknen som skulle identifiera honom i stor utsträckning fanns bland serednjakerna. Det skulle emellertid vara ett misstag att tro att kulakernas sociala och ekonomiska betydelse skulle kunna mätas med avseende på den blygsamma storleken på deras gårdar. Inte heller går det att jämföra med den genomsnittliga västeuropeiska bondgården. Kulakernas ställning i förhållande till sina grannar baserades på en viss styrka och ett betydande inflytande. De flesta av dem kunde läsa och skriva, de arbetade hårt och var mer initiativrika än övriga bönder. Deras förmåga att spara en del spannmål gjorde det möjligt för dem att vänta på det mest gynnsamma ögonblicket, våren, när det skedde en allmän höjning av spannmålspriserna och sedan sälja på marknaden eller till sina fattigare grannar. Det var inget ovanligt i sådant beteende, eftersom varje serednjak gjorde på samma när han kunde. Även en fattig bonde, om denne av en tillfällighet hade mer spannmål än vanligt, skulle försöka sälja det till bästa möjliga pris.

Samma kulak lånade också ut pengar, spannmål och redskap på ganska hårda villkor. Han kunde också sträva efter att öka sin odlingsbara mark genom att hyra mark utöver sin egen lagliga tilldelning (*nadel*) eller med en mängd andra åtgärder.³⁹ Det fanns många sätt på vilka förhållandena på landsbygds underlättade döljande av inkomster för myndigheterna, antingen med tjänstemännens tysta medgivande (även om grannarna kunde känna till och avslöja gärningsmannen om de ville) eller genom att kamouflera sina aktiviteter med oräkneliga transaktioner av det slag som förekommer mellan grannar.

Det är svårt att komma fram till en tillförlitlig uppskattning av de resurser som ackumulerades av kulakskiktet. En källa hävdar att de omkring 1927 kontrollerade 6 % av den odlade marken, 8 % av skörden och 20 % av det säljbara spannmålet.⁴⁰ Men enligt en annan författare kontrollerade de 12,9 % av den odlade marken, och en tredje källa ”specificerar” att detta uppgick till 15 miljoner hektar.⁴¹ Antingen så stämmer inte de fakta som anges eller ibland motsäger de helt varandra. Logiskt sett borde dessa kulaker ha haft fler redskap och jordbruksmaskiner än de andra bönderna. En sovjetisk författare har nyligen uppgivit att 16 % av alla produktionsresurser var i deras händer. Detta kan mycket väl ha varit fallet, men det är

³⁶ Kritsman, *NAF*, 1928, nr. 4, s. 116.

³⁷ *Postroenie fundamenta sotsialistitjeskoi ekonomiki v SSSR 1926-1932*, s. 271.

³⁸ Strumilin, *Planovoe Chozjajstvo*, 1929, nr. 8, s. 57.

³⁹ Se en studie av Kubanin, ”Klassy v borbe za zemlyu v sovetskoi derevne”, *NAF*, 1929, nr. 11-12.

⁴⁰ Gaister, *NAF*, 1930, nr 6, s. iii - iv. Detta är omöjligt om Nemtjinovs uttalande, citerat av Stalin 1928, att kulaken sålde 20 % av sin skörd, är korrekt. För att kulaken skulle kunna sälja 20 % av landets spannmål på marknaden från 8 % av landets hela skörd skulle 30% av hans skörd kunna säljas på marknaden och inte 20%.

⁴¹ Konjuchov, *KPSS v borbe s chlebnymi zatrudneniyami v strane 1928-1929* (Moskva, 1960), s. 201; *SZ*, del I, 1928, nr 6, s. 120. Den första siffran avser *zernovje*, men den andra skulle ge mer än 13 % av all odlad mark, och inte bara det område som avsåg vete.

svårt att säga vem denna författare hade i åtanke, för han hänvisar ibland till ”kulakerna”, och vid andra tillfällen talar han om ”kulakerna och *zazjtotjnye*”.⁴² Vi kan därför inte utan förbehåll varken acceptera dessa siffror, eller siffrorna för det överskott som kulakerna ansågs ha haft, eller den ofta citerade siffran på 20 % för det spannmål som såldes på marknaden som de skulle ha haft i sin besittning. Men oavsett om denna sista siffra är korrekt eller har överdrivits, kunde den ekonomiska närvaron av detta skikt inte ignoreras. Dess sociala och politiska inflytande på utvecklingen var potentiellt större än dess ekonomiska betydelse, och det var precis vad den mer målmedvetna anti-kulakfraktionen bland sovjetledarna fruktade.

Trots vad som ofta påstods i propagandauttalanden var kulaken under sovjetiska förhållanden inte en man som var hatad av bönderna. Deras ilska kunde väckas av vissa extrema fall, i synnerhet de kulaker som huvudsakligen ägnade sig åt spekulation och penningutlåning och som inte själva arbetade, men dessa var inte typiska. Den typiska kulaken var främst en arbetare och av denna anledning betraktades han av byborna som en bonde som resten av dem.⁴³ Han var framgångsrik och avundad, men också respekterad. De fattiga kunde ha blandade känslor kring detta, särskilt om smärtsamma minnen från den förrevolutionära tiden och inbördeskriget var inblandade. Trots detta ökade kulakens politiska inflytande snabbare än deras antal. Ett vittnesmål, Kalinin, har förklarat varför.⁴⁴

Kulakens roll, säger han, är inte helt negativ. Problemet hade varit mycket enklare om så hade varit fallet. ”Han har också en positiv roll att spela i landsbygdsekonomin.” I praktiken ”räddar kulaken bednjaken från hans problem i tider av nöd” genom att bevilja honom ett lån.

Vad Kalinin i själva verket sa, var att bednjaken ofta uppfattade att regeringen bara lovade att ge lån till en gynnsam ränta och sedan faktiskt gjorde ingenting, medan Tichon Ivanovitj verkligen förmedlade ett lån på våren, även om man under hösten var tvungen att dyrt betala tillbaka. På samma sätt var det när kulaken slaktade en ko. Då kunde bednjaken alltid köpa ett kilo kött.

Men även om dessa praktiska överväganden kastar ett intressant ljus över Kalinins förståelse för problemen på landsbygden, är de inte hela sanningen. Roten till problemet ligger någon annanstans. De sovjetiska kulakerna var bara en förstorad version av serednjakerna. De var fortfarande mycket långt ifrån att utgöra en helt egen klass.

Skillnaden mellan kulakens verksamhet och hans grannars verksamhet var kvantitativ och inte kvalitativ. Detsamma kan sägas om hans grundläggande intressen. Serednjaken led lika mycket som sin rikare granne av klyftan mellan priserna på industriella varor och priserna på varor från jordbruket vilka straffade bönderna som helhet. *Zagotovki* (statliga upphandlingar), som gjordes till för låga priser liknade exploatering och var skadliga för deras intressen på samma sätt. Serednjakerna krävde enhälligt en höjning av spannmålspriserna och större frihet på marknaden. I detta avseende kunde den välmående bonden, vare sig han var kulak eller ej, fungera som ledare för de andra, för deras intressen var identiska.

Officiella talesmän undvek allt offentligt erkännande av detta faktum. När de emellertid från och med 1928 började hävda att kulaken undanhöll bröd och föredrog att sälja till privata detaljhandlare snarare än till staten, visste de fullt ut att de också hänvisade till serednjaken, som innehade merparten av det spannmål som kunde säljas (tillsammans med bednjakerna uppgavs det att de kontrollerade 80 %). *I propagandasyfte utpekades kulaken som*

⁴² Trifonov, op. cit., pp. 182-3.

⁴³ Den sovjetiska kulaken är en föga imponerande figur i jämförelse med kulaken från Stolypinperioden. Larin hävdade att tre fjärdedelar av de sovjetiska kulakerna hade varit kulaker före kriget. Katsenelenbogen anser emellertid i en artikel som inte desto mindre är våldsamt negativ till kulaken att Larin överdrev. *Bolsjevik*, 1929, nr 12.

⁴⁴ Kalinin, op. cit (se not 13).

syndabocken, men bakom honom fanns serednjaken, som var det verkliga hindret. Hela attacken mot kulaken skulle också påverka massan av medelbönder som, inte bara för att de representerade miljontals hushåll spridda över ett stort område, utan också på grund av deras stora svaghet som producenter, verkligen utgjorde ett formidabelt hinder.

Den verkliga betydelsen av de stalinistiska fraktionsledarnas, och framför allt deras högste chefs, alltmer frekventa hänvisningar till "kulaken och *zazjtotjny*" blir således tydlig. *Zazjtotjny* var utan tvekan lika mycket en serednjak som sina grannar, men var lite mer välbärgad. De ledare som talade om "kulaken och *zazjtotjny*" i samma andetag och därmed likställde dem som en enda social kategori diskrediterade därmed sina egna teorier och hela partiets teoretiska apparat vars syfte var att ta fram en definition för landsbygden "kapitalistiska" skikt. Om en bonde som bara var "välbärgad" skulle likställas med kulakerna, medförde detta att alla de begrepp som användes inom paritet blev värdelösa. Man kunde lika gärna säga att alla bönder var kapitalister (och som vi kommer att se, det fanns faktiskt en sådan teori) eller annars erkänna att begreppet "landsbygdskapitalism" i sovjetisk bemärkelse var mycket tvivelaktig.

Vi vet nu att kulaken under NEP-perioden var en hårt arbetande bonde, som ibland (men inte alltid) anställde en eller mer sällan två betalda arbetare och ägde några jordbruksmaskiner som han kunde hyra ut till sina grannar. Han kan därför inte definieras som varken en "kapitalist" eller "semikapitalist". Uttrycket "småkapitalist" kastar då knappt ytterligare ljus över problemet.

I det sociopolitiska sammanhanget, och med tanke på hur omständigheterna utvecklades från 1928 och framåt, var sammansmältningen av "kulak" med "välbärgad bonde" inte meningsfull. När det gäller ekonomiska intressen och inställning till regimen var de två kategorierna en. Sociologer kan hitta skäl att skilja mellan dem. För den stalinistiska politikern fanns det ingen skillnad alls.

Källor

Denna källförteckning är ofullständig och kommer att kompletteras efter hand. Den som vill ha en fullständig bibliografi hänvisas till engelska bokoriginalet. Vi har prioriterat att ta med svenska översättningar av arbeten när sådana finns.

I. Officiella dokument

(a) Partikongresser och -konferenser

15-ty S'ezd VKP(b), stenografitjeski ottjet (Moskva-Leningrad, 1928)

15-taja Konferentsija, stenografitjeski ottjet (Moskva/Leningrad, 1929). Den utgåva av konferensprotokollet som publicerades i Moskva 1962 är mer komplett och innehåller värdefulla kommentarer.

5-ty S'ezd Sovetov, stenottjet (Moskva, publicerat av *TsIK*, 1929)

16-ty S'ezd VKP (b), stenottjet (Moskva/Leningrad, 1930)

6-Oi S'ezd Sovetov, stenottjet (Moskva, publicerat av *TsIK*, 1930).

17-taja Konferentsiya, stenottjet (Moskva, 1932).

17-ty S'ezd VKP(b), stenottjet (Moskva, 1934)

(b) Dokumentsamlingar

KPSS v Rezoljutsijach, volym II och III, 7:e upplagan (Moskva, 1957).

Istorija kolchoznogo prava (ed. prof. Kazantsev). Vol. I, 1927-36 (Moskva, Gos. Izd. Yurid. Lit., 1959).

II. Sovjetiska författare

(a) Lenin, V I, *Sotjinenija* (Moskva 1942-50). Åtskilliga texter finns i svenska översättningar

(b) Arbeten skrivna under perioden

Bucharin, N, *Put k sotsializmu i rabotje-krest'janski sojuz* (Moskva / Leningrad, Gos. Izdat., 3rd uppl., 1926.)

Preobrazhensky, E, [From N.E.P. to Socialism](#) (1921)

Preobrazjenskij, J, *Novaja Ekonomika* (Moskva 1926). Eng övers. *The New Economics* (1965)

[Förenade vänsteroppositionens plattform](#)

Les Bolcheviks Contre Stalin (Paris, 1957)

Stalin, J, *Sotjinenija* Moskva, 1949-50). Eng. *Works*. En hel del texter finns i svensk översättning, t ex i samlingen *Leninismens problem* (Moskva 1951). Vi kommer att på marxistarkivet publicera de flesta av dessa.

(c) Sovjetiska författare efter Stalin-perioden

Danilov, V P (ed.), *Otjerki istorii kollektivizatsii selskogo chozjaistva v sojuznych respublikach* (Moskva, Gos. Lzd. Polit. Lit., 1963)

Istoria KPSS, 2:a uppl. (Moskva, Gos. Izd, olit. Lit., 1926)

Istorija narodnogo chozjaistva SSSR (Tsikl lektsii), (Moskva, 1960)

Konjučov, G A, *KPSS v borbe s chlebnymi zatrudneniyami v strane 1928-1929*

Postroenie fundamenta sotsialititjeskoi ekonomiki v SSSR, 1926-32 (Moskva, Vetenskapsakademien, 1960)

Strumilin (S.) (ed.), *Ekonomitjeskaja zjizn SSSR, Chronika sobytii i faktov* (Moskva, Sovetskaja Entsiklopedija, 1961)

III. Tidningar och tidskrifter

Bolsjevik: Centralkommitténs teoretiska tidskrift

Bulleten Oppozitsii: månatlig tidskrift som gavs ut av den trotskistiska oppositionen, redigerades av Trotskij själv och publicerades i Berlin och Paris från 1929

Na Agrarnom Fronte [NAF]: månatlig tidskrift utgiven av Jordbruksavdelningen inom den sovjetiska Kommunistiska akademien

Pravda: organ för centralkommittén, dagstidning

Sotsialititjeskij Vestnik (Den socialistiske budbäraren): Mensjevikisk tidskrift först publicerad i Berlin, sedan i Paris och USA.

Voprosy Istorii: Månatlig rysk historisk tidskrift.

IV. Icke-sovjetiska författare

Abramovitch, R, *The Soviet Revolution 1917-39* (N.Y. Int. Univ. Press, 1962).

Barmine, A, [En som överlevde. En rysk revolutionärs upplevelser](#) (Stockholm 1947)

Belov, F, *The History of a Soviet Collective Farm* (N.Y. Praeger, 1955).

Berdyaeov, N, *The Origin of Russian Communism* (London, 1937)

Les Bolsheviki contre Staline (Paris, Publications de la 4e Internationale, 1957)

Broué, Pierre, [Le parti bolchévique](#) (Paris 1963)

Carr, E H, *Ryska revolutionen 1917-1923*, Del 1-3 (Stockholm 1970)

Carr, E H, *Mellan Lenin och Stalin*, (Stockholm 1979)

Carr, E H, *A History of Soviet Russia; Socialism in One Country*, Vol. I (London 1958)

Chamberlin, W H, *Russia's Iron Age* (London, 1935)

Ciliga, A, *The Russian Enigma* (London 1940 och 1979)

Ciliga, A, *Sibérie, terre de l'exil et de l'industrialisation* (Paris, Plon, 1960)

Dallin, D J och Nicolaevsky Boris I, [Slavarbete i Sovjet](#) (Stockholm 1947)

Daniels, R V, *The conscience of the revolution* (Harvard U.P. 1960)

Deutscher, I, *Stalin* (1951 och 1972)

Deutscher, I, *Den väpnade profeten* (Möln dal 1971)

Deutscher, I, *Den avväpnade profeten* (Möln dal 1972)

Deutscher, I, *Heretics and Renegades* (London, Macmillan, 1951).

Dumont, R, *Sovchoz, kolchoz et le problématique communisme* (Paris, Le Seuil, 1964).

Erlich, A, *The Soviet Industrialization Debate*, (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1960)

Fainsod, M, *How Russia is ruled* (Cambridge, Harvard University Press, 1953)

Fainsod, M, *Smolensk under Soviet Rule* (Cambridge, Harvard University Press, 1958)

Marcuse, H, [Sovjetmarxismen – en kritisk analys](#) (Göteborg 1984)

- Nove, A, *Det ekonomiska systemet i Sovjetunionen* (Stockholm 1969)
- Prokopovich, S N, *Histoire économique de l'URSS* (Paris, Flammarion, 1952)
- Serge, V, [En revolutionärs minnen](#) (Stockholm 1975)
- Serge, V, [From Lenin to Stalin](#) (London 1937)
- Shapiro, L, *The Communist Party of the Soviet Union* (London, Eyre and Spottiswoode, 1960)
- Strong, A L, *The Soviets Conquer Wheat* (N.Y., Holt, 1931)
- Trotskij, L, [Tredje internationalen efter Lenin](#) (Halmstad 2010)
- Trotskij, L, [Ryska revolutionens historia del 1](#), [del 2](#) och [del 3](#) (Stockholm 1988-1982)
- Trotskij, L, [Den förrådade revolutionen](#) (Mölnådal 1969)

Termer

Artel: Produktionskooperativ, kooperativ företagsform

Bartrak: Jordbruksarbetare (lönearbetare inom jordbruket), daglönare

Bednjak: Fattiglapp, fattig (generellt), fattig bonde, småbonde

Bednota: Fattigt folk

Barsjtjina: Dagsverke. Ett system med tvångsarbete åt landägarna som hade funnits på den ryska landsbygden till 1861 och som definitivt avskaffats av oktoberrevolutionen

Chozjain: Ägare, herre (person som har makt och tar ansvar), husbonde, husets herre, husfar, värd. Hushållets (*dvor*) överhuvud och i allmänhet fadern i familjen. Kan även betyda bonde, oftast med undertonen ”bra”. Plural: *chozjajeva*.

Chutor: Bondgård som inte tillhör bondegemenskapen och som är beläget utanför byn, men som har ett familjeöverhuvud. Liten by i Ukraina, Don-och Kubanområdet.

Dvor: Bondehushåll; både en social och ekonomisk enhet.

Dvory: Plural av *dvor*

Gosplan: Sovjetunionens plankommission

GPU – Glavnoje Polititjeskoje Upravlenije vid NKVD (Statens politiska förvaltning/verket vid Folkkommisariatet för inrikes ärenden NKVD) – Säkerhetspolis, som ersatte *tjekan* och som senare blev *OGPU* (för Objedinennoje = enad eller allunionell)

Gubernija: Guvernement, provins

Kolchos: Kollektivjordbruk

Kolchoztsentr: Allunionella förbundet av jordbrukskollektiv

Kulak: Rik bonde (från knuten näve, knytnäve), självägande storbonde

Malomosjtjnye: ”Svag” avser en ”medel-”, men ekonomiskt svag bonde, vars situation kan liknas med *bednajkens*.

Mir: Ledning för en bondegemenskap, ofta avses hela bondegemenskapen

Muzjik: Bonde, *nedsättande* bondtölp; *vardagligt* karl.

Narkomzem: Jordbrukskommisariatet, Folkkommisariatet för jordbruk

Oblast: Region, område *adm-län*

Okrug: Område, distrikt, krets, *adm*-region

Otruba: Komplement till *chutor* där bonden kunde avskilja sig från bygemenskapen. Han fortsatte att bo kvar i byn, men jorden hade överlåtits till honom för enskilt brukande. Jorden var därefter inte föremål för omfördelning.

Peregiby: Excesser eller avvikelser från den fastlagda politiken

Perekatjka: Pumpningsåtgärder – beskriver utvinningen från bondesektorn av resurser som behövdes för industrialiseringen

Podkulatjnik kulakagent, kulaksupporter, underkulak

Pomesjtjik: Godsägare

Pozjiranie: Förtärande (används av Preobrazjenskij för att beskriva hur den nationaliserade sektorn slukar den privata sektorn)

Pribavotjny produkt: Överskottsprodukt

Prodravzverstka: Tvångsleveranser till regeringen av ”livsmedelsöverskott” från bönderna. Användes under inbördeskriget för att få mat till de svältande städerna. Hatades av bönderna som såg det som ren konfiskering.

Prokuratura: Åklagarmyndighet. Prokuratorns kontor. Prokuratorns uppgift var att se till att säkerhetsorganen och domstolarna höll sig inom lagen rāmärken.

Rabkrin (RKI): Arbetare- och bondeinspektionen

Raiispolkomy: Sovjetens exekutivkommitté på distrikts- eller regional nivå

Raion: Räjong. Ett administrativt distrikt i Sovjet. Plural: *raiony*.

RKI = Rabkrin (se ovan)

RSFSR: Ryska Sovjetiska Federativa Socialistrepubliken

Samodejatelnost: Massornas självständiga aktiviteter till skillnad från de som beordras eller påtvingas dem uppifrån

Schod: Byförsamling

Selsovet: Bysovjet

Serednjak: Medelbonde, småbonde

Smytjka: Alliansen mellan arbetarklassen och bönderna – rörelse för ekonomisk, politisk och kulturell länk/union/allians mellan staden och byn

Socha: Träplog

Sojuz Sojuzov [Союз союзов] Högsta rådet för administration av all Kooperation

Sovchos: Statligt jordbruk

Sovnarkom: Folkkommisariernas råd

STO (Sovet Truda i Oborony): Arbets- och försvarsrådet. En kommitté knuten till Folkkommisariernas råd vars främsta uppgift efter inbördeskriget var att koordinera administreringen av den nationella ekonomin.

Toz: Sammanslutning för gemensam brukning av jorden. I denna, den enklaste formen av kolchos hade man bara jorden och den tyngsta redskapen gemensamt. Kreatur, bostäder och

mycket av redskapen och även delar av jorden fortsatte att vara privatodlad. *Artelen* var kollektiviserad i högre utsträckning, men mindre än *kommunen*.

Tovarisjtjestvo: relationer – kamratskap, *förening* – sällskap, förening, *ekonom* – bolag.

TsIK: centrala exekutivkommittén

TsSU: Tsentralnoje Statistitjeskoje Upravlenije (statistiska centralförvaltningen)

Uzjitsja: Komma överens, samlevnad

Volost: Kommun, del av region/landskap

VSNCh: (Vyssjij Sovet Narodnogo Chozjajstva) Högsta rådet för folkhushållningen (Högsta folkhushållningsrådet)

VTsIK: Allryska centrala exekutivkommittén

Vyselok: Mindre by

Zazjtotjnyje: Välbärgad, förmögen bonde

Zemleustroistvo: Rationell omfördelning av jordlotter